

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค จากผลิตภัณฑ์ของเล่นสำหรับเด็ก

ปัจจุบันมีของเล่นสำหรับเด็กมากมายที่วางขายในตลาดสินค้า ซึ่งหลายชนิดอาจทำให้เด็กเจ็บป่วยจากสารพิษที่ปนเปื้อนในของเล่น หรือความชำรุดบกพร่องของของเล่น และหลายชนิดยังก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็ก โดยอาจทำให้บาดเจ็บ พิการ หรือเสียชีวิตได้จากการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ จากการเล่นของเล่นสำหรับเด็กนั้น เช่น ของเล่นที่มีคมที่แทงหรือบาดผิวหนัง ของเล่นชิ้นเล็กอุดกั้นหลอดลม หรืออุดกั้นหลอดอาหาร ของเล่นที่สามารถระเบิดหรือก่อให้เกิดไฟไหม้ เป็นต้น ดังนั้น การกำกับดูแลความปลอดภัยในของเล่นสำหรับเด็กถือเป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการคุ้มครองความปลอดภัยของผู้บริโภคที่เป็นเด็ก เนื่องจากของเล่นสำหรับเด็กเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ให้เจริญเติบโตอย่างสมวัย ซึ่งของเล่นสำหรับเด็กที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยย่อมมีประโยชน์สำหรับเด็กในการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ได้เป็นอย่างดี โดยการเล่นของเล่นสำหรับเด็กดังกล่าวจะต้องมีความปลอดภัย รัฐจะต้องให้ความคุ้มครองและความสำคัญในการกำกับดูแลให้ของเล่นสำหรับเด็กมีความปลอดภัย และไม่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อเด็กได้ในเรื่องนี้โดยรัฐสมควรที่จะต้องหามาตรการเพื่อนำมาใช้คุ้มครองเด็ก โดยคำนึงถึงความปลอดภัยให้ได้มากที่สุดและไม่ให้เด็กได้รับอันตรายจากการเล่นของเล่นสำหรับเด็ก

2.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

การพัฒนากฎหมายคุ้มครองในแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกันตามสภาพของสังคมในอดีตสังคมอยู่กันในลักษณะแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การค้าขายยังมีลักษณะที่แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน (Barter) ทุกคนสามารถซื้อขายกันได้อย่างเสรี อุปกรณ์และขั้นตอนในการผลิตสินค้าเป็นไปอย่างเรียบง่าย สร้างด้วยฝีมือและแรงงานของคน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันสังคมอยู่กันอย่างแข่งขันผู้ประกอบการทุกคนพยายามผลิตและปรับปรุงสินค้าให้เทียบเท่าหรือเหนือกว่าคู่แข่ง เพื่อที่จะทำการแข่งขันทางการตลาดไม่ว่าด้วยวิธีการนำเทคโนโลยีมา

ใช้ผลิตสินค้า ซึ่งมีวิธีการที่สลับซับซ้อนมากขึ้นจึงเป็นสาเหตุให้ผู้บริโภคอาจถูกเอาเปรียบอยู่เสมอจากการผลิตที่แข่งขันดังกล่าว จึงจำเป็นต้องพัฒนาและบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความเป็นธรรมและเกิดความเท่าเทียมกันกับผู้ประกอบธุรกิจ

2.1.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในต่างประเทศ

แนวคิดทางปรัชญาการปกครองแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) ในศตวรรษที่ 17 ได้เน้นความเป็นอิสระของบุคคลและให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการปกครอง การปฏิบัติอุตสาหกรรมทำให้มีเครื่องจักรไอน้ำมาใช้ในการทำงาน ทำให้การผลิตต่าง ๆ สามารถทำได้มากขึ้นหลายเท่าตัว ผู้ประกอบธุรกิจมีกำลังเพิ่มมากขึ้นและมีการแข่งขันมากยิ่งขึ้นเพื่อความมั่นคงของตนเอง ทำให้ระบบเศรษฐกิจเสรี (Laissez-Faire) ได้รับความนิยม โดยอดัม สมิท นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้เสนอทฤษฎีการแข่งขันเสรีอย่างชัดเจนในหนังสือ The Wealth of Nation กล่าวว่าข้อชี้แนะทางปรัชญาปัจเจกชนนิยมและสภาพเศรษฐกิจและสังคมเช่นนี้ได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบกษัตริย์มาเป็นระบบประชาธิปไตย การประกาศอิสรภาพในสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1776) ทำให้หลายประเทศมุ่งมั่นจะเป็นสาธารณรัฐจนเกิดการปฏิวัติในสาธารณรัฐฝรั่งเศส (ค.ศ. 1789) และเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศต่าง ๆ ทางโลกเก่าต่อเนื่องกันไปในช่วงนั้นแนวคิดปัจเจกชนนิยมและระบบเศรษฐกิจเสรีจึงเป็นหลักสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและการปกครองที่ส่งผลดีกว่าเดิมอย่างเห็นได้ชัดในขณะนั้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อมายังหลักกฎหมายที่พัฒนาในระหว่างศตวรรษที่ 19 ถึง 20 ในระยะนี้ที่ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส และประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน หลักกฎหมายในขณะนั้นจะยึดหลักปัจเจกชนนิยมและหลักเศรษฐกิจเสรีเป็นพื้นฐาน ซึ่งประมวลกฎหมายในยุโรปได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อระบบกฎหมายของประเทศไทยที่ปรับปรุงขึ้นในระหว่างช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7¹

ในระหว่างศตวรรษที่ 19 ถึง 20 หลักกฎหมายในสังคมพัฒนาแล้วยอมรับให้บุคคลมีเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) อันเป็นไปตามหลักปัจเจกชนนิยมที่เห็นว่าทุกคนมีอิสระที่จะทำการใดเพื่อตนเองและทุกคนความเสมอภาคกันในฐานะและความรู้ ดังนั้น ทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องปกป้องประโยชน์ของตนเอง ในกฎหมายซื้อขายจึงมีหลักว่า “ผู้ซื้อต้องระวัง (Caveat Emptor หรือ Let The Buyer Beware)” กล่าวคือ ผู้ซื้อต้องระวังตรวจสอบสินค้าขณะรับมอบให้ดีกว่า

¹ ซอทิพย์ สุนทรวิภาต. (2557). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค: ศึกษากรณีผลิตภัณฑ์แว่นกันแดด*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. หน้า 6.

หากภายหลังสินค้านั้นเสียหายชำรุดบกพร่อง ผู้ซื้อจะเรียกร้องจากผู้ขายไม่ได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในขณะนั้นสภาพเศรษฐกิจในยุโรปและไทยในการจัดทำประมวลกฎหมายความแตกต่างทางเศรษฐกิจและความรู้ยังไม่เด่นชัดนัก จึงเท่ากับว่าผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจในขณะนั้นมีฐานะและความรู้ความสามารถเท่ากัน²

ในระยะต่อมาสภาพทางเศรษฐกิจและวิทยาการได้พัฒนาไปอีกระดับ ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม (Classic Capitalism) เริ่มปรากฏข้อบกพร่อง การปล่อยให้แข่งขันกันโดยไม่มีการควบคุมนั้นก่อให้เกิดการแข่งขันเกินควรกิจการเล็ก ๆ ถูกบีบบังคับให้แพ้และเลิกไปจนมีแนวโน้มที่ให้เกิดกิจการที่ผูกขาด (Monopoly) และอาจมีการตั้งราคาเอาเปรียบผู้บริโภคได้ ในที่สุดแนวคิดด้านสวัสดิการสังคม (Social Welfare) จึงเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น และเห็นว่ารัฐควรเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการดูแลคุ้มครองประชาชน ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงเริ่มมีการออกกฎหมายมาควบคุมให้การแข่งขันเป็นไปอย่างเป็นธรรม (Fair Competition) ตามกรอบแนวคิดเศรษฐกิจเสรีแบบใหม่ (Modern Capitalism) ในช่วงนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางตลาดอย่างเห็นได้ชัด การประกอบธุรกิจเริ่มเน้นการรวมตัวเป็นห้างหุ้นส่วนและบริษัททำให้ผู้ประกอบการมีความรู้ทางด้านวิทยาการเพิ่มมากขึ้นตามลำดับมีการวิจัยและพัฒนาสินค้า (R&D) มีการใช้วัสดุสังเคราะห์แทนวัสดุธรรมชาติมากขึ้นจนปัจจุบันพบว่าสินค้าต่าง ๆ มีความสลับซับซ้อนตามวิทยาการสมัยใหม่ หลายสิ่งเป็นความลับทางการค้า แม้แต่ผู้ประกอบการรายใหญ่ก็มีความรู้ไม่เท่ากัน ส่วนผู้ประกอบการประเภทขายส่งและขายปลีกก็มีความรู้ลดหลั่นกันมา แต่เมื่อพิจารณาถึงผู้บริโภคจะพบได้ว่าผู้บริโภคจะไม่มีความรู้ในรายละเอียดของสินค้าสมัยใหม่³

เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันแล้ว พบว่าระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez-Faire) ซึ่งเป็นระบบที่ให้โอกาสเอกชนแข่งขันกันอย่างเต็มที่โดยรัฐจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการแข่งขันทางธุรกิจของเอกชนนั้น มิได้ทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างที่ควรจะเป็นด้วยเหตุที่ผู้บริโภคอำนาจต่อรอง (Inequality of Bargaining Power) ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมจะทำให้สังคมเกิดความเป็นธรรมก็ต่อเมื่อผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างก็มีอำนาจและความเข้มแข็งเท่ากัน เมื่อผู้ผลิตพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ได้มาซึ่งผลกำไรในการจำหน่ายไม่ว่าจะด้วยการรวมตัวกันขึ้นราคา กักตุนสินค้า หรือลดจำนวนการผลิตลงเพื่อให้เกิดความต้องการในตลาดสูงขึ้น และหวังกำไรจากการขึ้นราคา ตลอดจนผลเสียอันเกิดแก่ผู้บริโภคสืบเนื่องจากการ

² ช่อทิพย์ สุนทรวิภาต. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 7.

³ ช่อทิพย์ สุนทรวิภาต. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 8-9.

ปล่อยปละละเลยขาดความรับผิดชอบในการควบคุมการผลิตและคุณภาพที่ไม่ได้มาตรฐาน เพราะใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพต่ำเพื่อลดต้นทุนการผลิตสิ่งเหล่านี้ผู้บริโภคเองไม่อาจจะรวมตัวกันต่อสู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะความไม่เสมอภาคในทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนี้เองทำให้รัฐจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น หากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะพบว่า เมื่ออำนาจต่อรองอยู่ในมือผู้ผลิต อีกทั้งกระบวนการผลิตก็สลับซับซ้อนเกินกว่าความสามารถที่ผู้บริโภคจะใช้ความรู้ความสามารถหยั่งทราบถึงคุณภาพของสินค้าได้ หลักกฎหมายที่ว่าผู้ซื้อต้องระวัง จึงไม่เหมาะสมต่อสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้น ความจำเป็นที่จะต้องมีการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำและหลีกเลี่ยงมิได้ ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามาแทรกแซงเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความบกพร่องของตลาดในระบบเศรษฐกิจเสรีแบบดั้งเดิมตามแนวคิดเรื่อง “รัฐสวัสดิการ” (Welfare State)⁴

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ หันมาพิจารณาถึงสิทธิของผู้บริโภคในอันที่จะได้รับความคุ้มครองและปกป้องรักษาผลประโยชน์เป็นการเฉพาะ นอกเหนือจากสิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายตามสัญญา หรือสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีละเมิดตามกฎหมายเดิม ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย จึงได้มีการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งเปลี่ยนแปลงหลักกฎหมายที่เคยมีอยู่เดิมทั้งในแง่ความรับผิดชอบในทางสัญญาหรือละเมิดให้เอื้ออำนวยต่อการเยียวยาผู้ใช้ความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคให้มากขึ้น ทั้งนี้ โดยเน้นทั้งด้านการควบคุมกำกับกิจกรรมทางการผลิตโดยรัฐ เพื่อป้องกันความเสียหายและการฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม มีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่ารัฐจะเข้ามาแทรกแซงหรือควบคุมข้อสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคได้ก็ต่อเมื่อสัญญานั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความไม่สมบูรณ์ของตลาด (Market Imperfection)” หมายถึง กรณีที่ไม่มีการผูกขาดทางการค้า (Monopoly) คือการตกลงหรือร่วมมือกันเพื่อกำหนดราคาหรือข้อสัญญาอย่างเดียวกันหรือการตกลงร่วมกันกำจัดการค้า ทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถแสวงหาข้อสัญญาที่ดีกว่าได้ และผู้ซื้อและผู้ขาย (ผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภค) ได้รับข้อมูลอย่างสมบูรณ์คือรู้และเข้าใจข้อสัญญาอย่างถูกต้องครบถ้วน หากปราศจากเหตุเหล่านี้แล้วย่อมต้องถือว่ากระบวนการทำสัญญามีความเป็นธรรมแล้ว ถึงแม้ว่าเนื้อหาของสัญญาจะไม่เป็น

⁴ สุขุม ศุภนิคย์. (2557). *คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 3-4.

ธรรมก็ตาม เพราะบุคคลแต่ละคนมีเกณฑ์การวัดบรรลประโยชน์ต่างกันบางกรณีจึงสมควรใจรับเอาข้อสัญญาที่หนักกว่าปกติด้วยเหตุผลบางประการที่เห็นว่าคุ้มค่าแล้ว เช่น สุขความพึงพอใจส่วนตัวและความเอื้อเพื่อแผ่ เป็นต้น การคุ้มครองผู้บริโภคจึงควรเน้นไปที่การป้องกันการผูกขาดและการกำจัดหรือควบคุมภาวะความไม่รู้ ไม่เข้าใจข้อสัญญาของผู้บริโภคมากกว่าที่เปิดช่องให้กล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอยว่าข้อสัญญาไม่เป็นธรรมเพราะคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น คู่สัญญาอาจโต้แย้งข้อสัญญาไม่เป็นธรรมได้ก็ต่อเมื่อการรับเอาข้อสัญญานั้นเกิดจากการผูกขาด หรือการไม่รู้หรือไม่เข้าใจข้อสัญญา หรือการไม่มีโอกาสเข้าตรวจสอบข้อสัญญาได้ในความเป็นจริงโดยไม่จำเป็นต้องอ้างเรื่องอำนาจต่อรองด้วยซ้ำไป ในทางกลับกันหากว่ากระบวนการทำสัญญามีความไม่เป็นธรรมแล้ว แต่เนื้อหาของสัญญานั้นเป็นธรรม ก็ไม่มีเหตุผลที่ศาลจะทำให้ข้อสัญญานั้นตกไปหรือแก้ไขเนื้อหาของข้อสัญญานั้น เพราะไม่ได้ทำให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้บริโภค ทั้งนี้ต้องแยกความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญากับความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาแห่งสัญญาออกจากกัน ซึ่งจะทำได้ให้ใช้กฎหมายเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างถูกต้อง⁵

2.1.2 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย

การพิจารณาคดีและการลงโทษผู้กระทำผิดจากหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ปรากฏชัดว่า ในสมัยสุโขทัยมีระบบการพิจารณาคดีหรืออาจกล่าวได้ว่ามีกฎหมายลักษณะตระลาการแล้ว ดังข้อความที่ว่า “ลูกเจ้าลูกขุนมิแล ผิดแผกแสงกว้างกันสวนดูแท้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วย ซื่อปข้าผู้ลัก มักผู้ซ่อน” คือเมื่อมีข้อพิพาทให้พิจารณาและตัดสินไปโดยซื่อสัตย์สุจริต นอกจากนี้ ยังมีข้อความที่กล่าวเตือนไว้ว่า “เห็นข้าวท่านบ่ไคร่พิน เห็นสินท่านบ่ไคร่เดือด” หมายความว่า เห็นของเขาย่ายินคืออยากได้ อย่าโลภเห็นแก่ลาภสักการให้พิจารณาพิพากษาอรรถคดีด้วยความซื่อสัตย์ยุติธรรมไม่ว่าคู่ความฝ่ายใดจะเป็นเจ้าขุนมูลนายหรือเป็นเพียงราษฎรสามัญก็ต้องไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด⁶

นอกจากนี้ ยังมีข้อความที่จารึกไว้ในทำนองการรับเรื่องราวร้องทุกข์ ดังข้อความที่ว่า “ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความเจ็บ

⁵ พินัย ณ นคร. (2543). กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม: แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 4 (30). หน้า 561-563.

⁶ แสง บุญเฉลิมวิภาส. (2563). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History)*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 65.

ห้องซ่องใจมันจะกล่าวถึงขุนบรู๋ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยื่นเรียกเมื่อถามสวนความแก่นมด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม” จะเห็นได้ว่า แม้จะมีตระลาการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคืออยู่แล้ว แต่เป็นเรื่องที่ไม่อาจพึ่งขุนศาลตระลาการได้ เช่น เกิดโรครบาด วัควายตายหมดหรือเจ้าหน้าที่ล่าเอียงในการพิจารณาคดีก็จะต้องมาร้องเรียนต่อพ่อเมืองโดยตรง การปกครองในสมัยสุโขทัยมีลักษณะแบบพ่อปกครองลูก ผู้ปกครองมีลักษณะเหมือนพ่อบ้านกับลูกบ้าน (Patriarchal Ruler) อยู่ในหลักศิลาจารึกที่ 1 จารึกไว้ว่า “พ่อขุนรามคำแหงหาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หรือเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้” สำหรับระบบการศาลของไทยในอดีตได้ใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลักในการพิจารณาคดีมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นประเทศไทยและภูมิภาคในแถบเอเชียกำลังถูกคุกคามอยู่ด้วยนโยบายล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ความล่าช้าของระบบกฎหมายไทย เช่น กระบวนการทางศาลที่ล่าช้าอย่างมาก เนื่องจากความสลับซับซ้อนของวิธีพิจารณา และระบบค่าตอบแทนที่ให้ผู้พิพากษาและขุนนางทางการศาลได้รับเงินค่าตอบแทนด้วยวิธีการชักส่วนค่าธรรมเนียมจากการปฏิบัติงานของตนและจากเงินปรับไหมตามกฎหมายลักษณะพระไอยการกรมศักดิ์ ทำให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างกว้างขวาง เพราะขุนนางและเจ้าหน้าที่ทางการศาลต่างพยายามเรียกเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุดทุกวิถีทางพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นผลที่จะติดตามมาในปัญหาดังกล่าว⁷

พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริให้ปฏิรูประบบกฎหมายและระบบศาลของไทยก่อนเป็นอันดับแรก พระองค์ทรงได้โปรดเกล้าให้ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายจากต่างประเทศเข้ามารับราชการหลายท่านด้วยกัน คือนายโรแลง ชัคแมงส์ และนายริชาร์ด เกร็ทแปตริก ซึ่งเป็นชาวเบลเยียมทั้งสองท่าน และนายโตกิจี เมาเซา ชาวญี่ปุ่นเพื่อดำเนินการปฏิรูประบบกฎหมายในขณะนั้น ในประเทศไทยมี 2 ระบบ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณีหรือคอมมอนลอว์ของประเทศอังกฤษ และระบบประมวลกฎหมายที่ใช้กันภาคพื้นยุโรป พระองค์ทรงมองว่าระบบกฎหมายของไทยมีแนวโน้มไปในทางระบบประมวลกฎหมายมากกว่า จึงทรงตัดสินพระทัยเลือกระบบประมวลกฎหมายในการปฏิรูประบบกฎหมายไทยต่อมาในปี พ.ศ. 2447 รัฐบาลไทยได้แต่งตั้งให้นายยอร์ช ปาดู นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสเป็นที่ปรึกษาในการร่างกฎหมายจึงเกิดประมวลกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทย คือประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ประกาศใช้เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2451 สำหรับการดำเนินถึง

⁷ แสง บุญเฉลิมวิภาส. อังแล้วเชิงอรรถที่ 6. หน้า 66-67.

สิทธิของผู้บริโภคในประเทศไทยเป็นครั้งแรก เริ่มมีขึ้น โดยการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันความเสียหายอันเกิดจากการบริโภคหางน้ำนม โดยการออกกฎหมายฉบับหนึ่ง คือพระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. 2470 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470⁸

ในระยะเวลาต่อมาเมื่อมีการพัฒนาประเทศไทยมากยิ่งขึ้น สภาพความเป็นอยู่ของประเทศเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น รัฐในฐานะผู้ปกครองให้เกิดความสงบสุขก็จำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายเฉพาะที่กำหนดให้รัฐควบคุมกำกับกิจกรรมต่าง ๆ ของเอกชนให้เกิดความปลอดภัยและเป็นธรรมต่อส่วนรวมกฎหมายเฉพาะเหล่านี้ล้วนมีลักษณะเป็นกฎหมายมหาชนที่มีความมุ่งหมายเพื่อดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยของสาธารณชนและป้องกันความเสียหายอันเนื่องจากการบริโภคของประชาชนทั่วไป เช่น พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติควบคุมอาหาร พ.ศ. 2484 (พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. 2470 เดิม) พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหาร พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติควบคุมการขายยา พ.ศ. 2479 และพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2517 เป็นต้น กฎหมายเหล่านี้มีลักษณะกำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐให้สามารถควบคุมกำกับผู้ประกอบการธุรกิจในการที่เกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคของประชาชนให้ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ให้จดทะเบียนสูตรให้ทดสอบความปลอดภัย และมีโทษอาญาเป็นบทบังคับ แต่ยังไม่มีการบัญญัติถึงการเยียวยาخذใช้หากเกิดความเสียหายเนื่องจากการบริโภค⁹

2.2 ความหมายและความสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

การศึกษาในเรื่องของการคุ้มครองผู้บริโภคนั้น ส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือความหมายของคำว่า “ผู้บริโภค” เพราะทำให้ทราบว่าขอบเขตของกฎหมายประเทศไทยนั้นมีเพียงใด และสามารถนำไปวิเคราะห์ได้ว่าการพิจารณาคดีเกี่ยวกับผู้บริโภคนั้นมีคดีประเภทใดบ้างและมีปัญหาหรือไม่อย่างไร โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

⁸ แสง นุญเฉลิมวิภาส, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 6, หน้า 68-70.

⁹ ภูริชญา วัฒนรุ่ง, (2562). *หลักกฎหมายมหาชน (Principles of public Law)* (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, หน้า 87.

2.2.1 ความหมายของการคุ้มครองผู้บริโภค

ความหมายของคำว่าคุ้มครองผู้บริโภค ประกอบด้วยคำว่า “คุ้มครอง” และ “ผู้บริโภค” ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้¹⁰

นายแพทย์ศิริวัฒน์ ทิพย์ธราดล ให้ความหมายว่า ผู้บริโภค หมายถึง ผู้ซื้อหรือได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ และหมายความรวมถึงผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภก.ดร.อิสรา จูมมาลี ให้ความหมายของคำว่าบริโภคว่า หมายถึง กิน เสพ ใช้ สิ้นเปลือง ใช้สอยจับจ่าย ยังหมายรวมถึง การจับจ่ายใช้สอย การซื้อสินค้า หรือบริการต่าง ๆ เช่น บริการทางการแพทย์ บริการโทรคมนาคม และบริการเสริมความงาม เป็นต้น และผู้บริโภค (Consumer) หมายถึง บุคคลหรือใครก็ตามที่รับประทาน หรือใช้สินค้าบริการต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้ที่ซื้อมาใช้ ผู้กิน ผู้เสพ ผู้ใช้สอย ผู้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองทั้งทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจ และให้ความหมายคำว่า การคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Protection) ว่า หมายถึง การปกป้องดูแลผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัย เป็นธรรม และประหยัดจากการบริโภคสินค้าและบริการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภญ.ดร.ยุพดี ศิริสินสุข กล่าวว่า การคุ้มครองผู้บริโภค หมายถึง กิจกรรมของรัฐบาล ธุรกิจ องค์กรอิสระ และผู้เลือกซื้อสินค้าที่มีความห่วงกังวล ซึ่งได้ออกแบบขึ้นมาเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค หรือหมายถึง แรงกดดันของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น โดยผู้บริโภค เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์ กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง ให้ความหมายว่า การคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Protection) หมายถึง การควบคุม กำกับ ดูแลป้องกัน และรักษาประโยชน์ของประชาชน ผู้ใช้สินค้า และบริการให้ได้รับความเป็นธรรมตามสิทธิที่เขาพึงมีพึงได้¹¹

ฉนิชา สุริยากานนท์ ให้ความหมายว่า การคุ้มครองผู้บริโภคคือการป้องกันปกป้อง ระวังดูแล พิทักษ์รักษา ให้อารักขากันไปไม่ให้ผู้ที่ซื้อของมาใช้ ผู้กิน ผู้เสพ ผู้ใช้สอย ผู้นำมาใช้ให้เกิด

¹⁰ สมศักดิ์ จังตระกุล. (2556). *บทบาทการคุ้มครองผู้บริโภคในส่วนบุคคล*. เอกสารวิชาการหลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ 1. สังกักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 1-2.

¹¹ กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. (2547). *โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทและการดำเนินงานของเทศบาลในด้านการคุ้มครองผู้บริโภค*. นนทบุรี: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า. หน้า 38.

ประโยชน์ เกิดอันตราย บาดเจ็บ หรือเกิดความเสียหาย ซึ่งมีองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยกฎหมายที่บังคับใช้คือพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

วัฒนา อัครเอกตมาลิน กล่าวว่า การคุ้มครองผู้บริโภคหรือ Consumer Protection หมายถึง การป้องกัน ปกป้อง ระวัง ดูแล พิทักษ์รักษา อารักขาไว้ไม่ให้ผู้ที่ซื้อของมาใช้ ผู้กิน ผู้เสพ ผู้ใช้ สอย ผู้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดภัยอันตราย บาดเจ็บ หรือเกิดความเสียหาย

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้ให้คำนิยามของคำว่า “ผู้บริโภค” หมายถึง ผู้ซื้อหรือได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ และหมายความรวมถึง ผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม รวมถึงผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการด้วย¹²

กล่าวโดยสรุป การคุ้มครองผู้บริโภค หมายถึง การป้องกัน ปกป้อง ระวัง ดูแล พิทักษ์รักษา อารักขาไว้ไม่ให้ผู้ที่ซื้อของมาใช้ ผู้กิน ผู้เสพ ผู้ใช้สอย หรือผู้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ภัยอันตราย บาดเจ็บ หรือเกิดความเสียหาย

2.2.2 ความสำคัญในการคุ้มครองผู้บริโภค

แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคเกิดขึ้นครั้งแรกที่สหรัฐอเมริกา ในทศวรรษที่ 1960 จากกระแสการเรียกร้องให้รัฐเข้ามาให้การคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค (Consumerism) โดยมีการรับรองสิทธิของผู้บริโภคที่สำคัญอยู่ 4 ประการ¹³

- 1) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการอย่างเพียงพอก่อนที่จะซื้อ (Right to be Informed)
- 2) สิทธิที่จะตัดสินใจซื้อสินค้า หรือบริการโดยอิสระ (Right to Choose)
- 3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากสินค้า (Right to Safety)
- 4) สิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายสินค้าที่ชำรุดบกพร่อง หรือไม่มีความปลอดภัย (Right to Compensation/Redress)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1962 ประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี ได้แถลงวิสัยทัศน์ในเรื่องสิทธิของผู้บริโภคต่อรัฐสภา และให้คำนิยามว่า ผู้บริโภค หมายถึง “เราทุก ๆ คน” และมีการตรากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นใช้บังคับเป็นการเฉพาะ และประเทศอื่นก็ได้ตรากฎหมายดังกล่าวขึ้นใช้บังคับ

¹² พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522. มาตรา 3.

¹³ สมศักดิ์ จังตระกุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 2.

ในเวลาต่อมาเช่นกัน รวมทั้งประเทศไทยด้วยต่อมาสหรัฐอเมริกาได้รับรองสิทธิของผู้บริโภคชั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้นอีก 4 ประการ รวมเป็น 8 ประการ ซึ่งสิทธิดังกล่าวก็คือจุดเริ่มต้นของการบัญญัติกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นเป็นครั้งแรก¹⁴

ในส่วนของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย นั้นมาจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของ UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) หรือการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา ซึ่งเป็นองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติ (The United Nations) ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มโอกาสทางการค้า การลงทุน และการพัฒนาให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา และส่งเสริมให้ประเทศเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเท่าเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้ประเทศไทยต้องยอมรับหลักการและข้อเสนอแนวปฏิบัติว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคของสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากประเทศไทยตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แต่การยอมรับหลักการของ UNGCP (United Nations Conference on Trade and Development) เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย กล่าวคือ หน่วยงานของรัฐภายในประเทศได้นำแนวปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงนโยบายและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยเฉพาะการส่งเสริมหรือเอื้อประโยชน์ให้มิกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นอิสระ และรัฐบาลจะต้องให้เสรีภาพในการจัดตั้งกลุ่มผู้บริโภค รวมทั้งเปิดโอกาสให้กับกลุ่มเหล่านั้น ได้แสดงความคิดเห็นในกระบวนการตัดสินใจ (Decision-Making Process) ของรัฐบาล เพื่อให้ตัวแทนผู้บริโภคได้สะท้อนปัญหา หรือความต้องการของผู้บริโภคไปยังรัฐบาลโดยตรง ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด¹⁵

แนวทางของ United Nations Guidelines for Consumer Protection (UNGCP) มีทั้งหมด 8 ประการ ได้แก่¹⁶

- 1) ความปลอดภัยทางร่างกาย (Physical Safety)
- 2) การส่งเสริมและป้องกันผู้บริโภคจากการลงทุนทางเศรษฐกิจ (Promotion and Protection of Consumers' Economic Interests)

¹⁴ สมศักดิ์ จังตระกุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 3.

¹⁵ สมศักดิ์ จังตระกุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 3.

¹⁶ สมศักดิ์ จังตระกุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 3.

3) มาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพของสินค้าและบริการ (Standards for the Safety and Quality of Consumer Goods and Services)

4) การแจกจ่ายสินค้าและบริการที่สำคัญ (Distribution Facilities for Essential Consumer Goods and Services)

5) กฎหมายว่าด้วยการได้รับการชดเชยของผู้บริโภค (Measures Enabling Consumers to Obtain Redress)

6) การศึกษาและการได้รับทราบข้อมูล (Education and Information Programmers)

7) การส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืน (Promotion of Sustainable Consumption)

8) มาตรการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จำเพาะ (Measures Relating to Specific Areas)

การมีกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคเป็นการรับประกันว่าสิทธิของผู้บริโภคเป็นสิ่งที่สำคัญระดับนานาชาติที่ทุกรัฐจำเป็นต้องเข้ามาดูแลและให้ความคุ้มครอง รวมถึงประเทศไทยต้องปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการสอดคล้องดูแลผู้บริโภคหรือการบังคับใช้กฎหมายก็ตาม เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับความปลอดภัยและประโยชน์สูงสุด

2.2.3 สิทธิของผู้บริโภค

ในการคุ้มครองผู้บริโภคสิ่งที่เป็นฐานคิดในการวางมาตรการทางกฎหมายต่าง ๆ เพื่อคุ้มครอง โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดี John F. Kennedy ได้กล่าวคำกล่าวพิเศษ (Special Message) ต่อสภาองเกรส (Congress) เกี่ยวกับการรับรองประโยชน์ของผู้บริโภค โดยมีความตอนหนึ่งที่เสนอให้รัฐรับรองสิทธิพื้นฐานบางประการของผู้บริโภค ได้แก่ สิทธิเกี่ยวกับความปลอดภัย (The Right to Safety) สิทธิที่จะได้รับข้อมูล (The Right to be Informed) สิทธิที่จะเลือก (The Right to Choose) สิทธิที่จะได้รับการรับพิจารณา (The Right to be Heard) หรือสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่รัฐบาลได้พิมพ์รายงานสองฉบับว่าด้วยนโยบายผู้บริโภค ค.ศ. 1971 และ ค.ศ. 1975 เพื่อปรับปรุงสถานะทางกฎหมายของผู้บริโภคให้ดีขึ้น อันนำไปสู่แนวคิดรัฐสวัสดิการและระบบเศรษฐกิจเสรีสมัยใหม่ โดยรัฐเข้ามาแทรกแซงตลาดเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการกำหนดหรือรับรองสิทธิพื้นฐานบางประการที่ต่อมาได้รับการกำหนดหรือรับรองไว้ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เช่น สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับสุขภาพและความปลอดภัย (Right to Health and Safety Protection) สิทธิที่จะได้รับ

ความคุ้มครองเกี่ยวกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Right to Protection of Economic Interests) สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหาย (Right of Redress) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสาร (Right to Information) ตลอดจนสิทธิที่จะมีผู้แทนของตน (Right of Representation)¹⁷

การแบ่งประเภทของสิทธิของผู้บริโภคอาจแบ่งออกได้เป็นสิทธิตามสัญญา และสิทธิตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยสิทธิตามสัญญานั้นเป็นไปตามหลักสัญญาต้องเป็นสัญญา (Sanctity of Contract) ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจจึงมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อกันตามสัญญาที่ได้ทำไว้ต่อกัน ส่วนสิทธิตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคนั้นเป็นการที่ผู้บริโภคได้รับการคุ้มครองสิทธิของตนเพิ่มเติมขึ้นจากสิทธิตามสัญญา และอาจส่งผลกระทบต่อเจตนาหรือข้อตกลงที่ผู้บริโภคได้ให้ไว้แก่ผู้ประกอบการอีกด้วย เช่น กรณีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ศาลอาจใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 แก้ไขเปลี่ยนแปลงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของคู่สัญญาให้เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีได้ โดยผู้บริโภคย่อมได้รับการคุ้มครองดียิ่งกว่าสิทธิตามสัญญาที่เป็นไปตามหลักกฎหมายแพ่งทั่วไป¹⁸

ในประเทศไทยได้แบ่งประเภทของสิทธิของผู้บริโภคไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ออกเป็น 5 ประการ ได้แก่¹⁹

1) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ (Right to Information) สิทธิในข้อนี้เป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคในการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ ซึ่งประกอบด้วยการคุ้มครองในเชิงคุณภาพ คือข้อมูลที่ให้แก่ผู้บริโภคต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแท้จริง ในภาษาที่ผู้บริโภคสามารถอ่านเข้าใจได้ และการคุ้มครองในเชิงปริมาณ คือข้อมูลที่ให้แก่ผู้บริโภคต้องเพียงพอต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค จะได้ไม่หลงผิดในการซื้อสินค้าหรือรับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยไม่เป็นธรรม โดยมาตรการในการบังคับตามสิทธินี้จะอยู่ในส่วนของการคุ้มครองผู้บริโภคด้านการโฆษณาและด้านฉลาก

2) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ (Right to Freedom of Choice) ได้แก่ สิทธิในการที่จะเลือกซื้อสินค้าหรือรับบริการ โดยความสมัครใจของผู้บริโภค โดยปราศจากการบังคับ การจำกัด หรือการชักจูงอย่างใด ๆ อันไม่เป็นธรรมจากการกระทำใด ๆ ของผู้

¹⁷ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. (2563). *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 5-6.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

¹⁹ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 34-35.

ประกอบธุรกิจ ในทางกลับกัน ผู้ประกอบธุรกิจก็ต้องไม่กระทำการใด ๆ อันจะส่งผลให้ผู้บริโภค ไม่มีเสรีภาพในการเลือกซื้อสินค้าหรือรับบริการ หรือทำให้ตกอยู่ในสภาพบังคับให้ทำตามเงื่อนไข ที่ผู้ประกอบธุรกิจกำหนด

3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือรับบริการ (Right to Safety) คือสิทธิที่ผู้บริโภคจะได้รับสินค้าหรือบริการที่ปลอดภัย มีสภาพและคุณภาพได้มาตรฐาน เหมาะสมแก่การใช้สอยประโยชน์ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย หรือทรัพย์สิน ในกรณีที่ผู้บริโภคใช้สอยสินค้าหรือบริการตามคำแนะนำ หรือใช้ความระมัดระวังตามสภาพของสินค้าหรือบริการนั้น

4) สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา (Right to Fairness for Contract) คือสิทธิที่จะได้รับข้อสัญญาโดยไม่ถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งสิทธิในข้อนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองผู้บริโภค

5) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย (Right to be Heard and Right to Remedy) ได้แก่ สิทธิที่จะโต้แย้งหรือคัดค้านผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับสินค้าที่ซื้อจากผู้ประกอบธุรกิจหรือเกี่ยวกับบริการที่ได้รับจากผู้ประกอบธุรกิจ และการได้รับการพิจารณาจากองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาและชดเชยค่าเสียหาย โดยมาตรการในพระราชบัญญัตินี้จะช่วยบังคับการให้เป็นไปตามสิทธินี้ ได้แก่ มาตรการช่วยเหลือผู้บริโภคในการดำเนินคดี ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดีโดยคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือการดำเนินคดีโดยองค์กรเอกชน (สมาคมและมูลนิธิ) ก็ตาม และจะปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้กำหนดถึงสิทธิของผู้บริโภคตามกฎหมายไว้ 5 ประการ ดังนี้²⁰

1) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการโฆษณา หรือการแสดงฉลากตามความเป็นจริง และปราศจากพิษภัยแก่ผู้บริโภค รวมตลอดถึงสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการอย่างถูกต้อง และเพียงพอที่จะไม่หลงผิดในการซื้อสินค้า หรือรับบริการโดยไม่เป็นธรรม

²⁰ วิษณุ โรจน์เรืองไธ, สุภกาญจน์ โภคัย, กรณชาติร์น บุญช่วยชนาสิทธิ์ และจุฬาลักษณ์ นิพนธ์แก้ว. (2554). *การประเมินผลสัมฤทธิ์การพัฒนาศักยภาพผู้บริโภคของกองพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค ปี 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. หน้า 22.

2) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ ได้แก่ สิทธิที่จะเลือกซื้อสินค้า และปราศจากการชักจูงใจอันไม่เป็นธรรม

3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับสินค้า หรือบริการที่ปลอดภัย มีสภาพ และคุณภาพได้มาตรฐานเหมาะสมแก่การใช้ไม่ก่อให้เกิด อันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สิน ในกรณีใช้ตามคำแนะนำหรือระมัดระวังตามสภาพของสินค้าหรือบริการนั้นแล้ว

4) สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับข้อสัญญาโดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจ

5) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองและชดเชยค่าเสียหายเมื่อมีการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคตามข้อ 1 2 3 และ 4 ดังกล่าว

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

ในยุคแรกเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคโดยทั่วไป ซึ่งครอบคลุมทั้งสินค้าและบริการ แต่ต่อมาวิวัฒนาการของการผลิตและการจำหน่ายสินค้าเป็นไปในเชิงการค้ามากขึ้น ทำให้แนวคิดของการคุ้มครองผู้บริโภคพัฒนาเข้าสู่แนวคิดของการคุ้มครองผู้บริโภคเกี่ยวกับสินค้า ซึ่งมุ่งเน้นให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคจากสินค้าโดยตรง ในสมัยที่การค้าและเศรษฐกิจของโลกยังอยู่ในลักษณะจำกัดเฉพาะวงแคบ ๆ ในท้องถิ่นหนึ่งหรือในเมืองหนึ่งนั้น สภาพของสินค้าและบริการยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก เพราะกระบวนการผลิตยังเป็นแบบง่าย ๆ ตลาดยังเป็นลักษณะแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน (Barter) ไม่มีความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดหาเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายเป็นพิเศษ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยและเป็นธรรม ทั้งนี้ เพราะอิทธิพลของแนวคิดในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนความมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตได้เท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคตามหลักประชาธิปไตยนั้น ส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez-Faire) โดยสมมติฐานที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจในการเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการเท่ากัน รัฐจะไม่เข้าแทรกแซงเสรีภาพในการตกลงของเอกชน ประชาชนทุกคนมีอิสระที่จะทำสัญญากันอย่างไรก็ได้ (Freedom of Contract) ซึ่งเมื่อมีการตกลงกันแล้วก็ต้องบังคับกันตามสัญญาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด (Sanctity of Contract) หลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการค้าหลักหนึ่งจึง

เกิดขึ้นนั่นก็คือในการซื้อขายนั้น “ผู้ซื้อต้องระวัง” กล่าวคือ หากมีความเสียหายใด ๆ ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันนั้นความเสียหายตกเป็นของผู้ซื้อเอง²¹

เมื่อมีการพัฒนามากขึ้นทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าขายหรือการบริการต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปมีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนมากขึ้นการผลิตสินค้าใช้วัตถุดิบที่มีความทันสมัยอันเกินกว่าความรู้ของผู้ใช้หรือผู้บริโภค อีกทั้งผู้ประกอบการธุรกิจต่างก็หาวิธีที่จะลดค่าใช้จ่ายในการผลิตและเพิ่มผลกำไรให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในบางกรณีการขายกำลังการผลิตทำให้ความละเอียดรอบคอบและคุณภาพของสินค้าลดน้อยลงประกอบกับการขยายตัวทางการค้ากว้างออกไปจากเดิมเป็นอย่างมาก จากเดิมที่เคยค้าขายกันในหมู่บ้านก็ขยายออกไประดับประเทศ ทำให้สินค้าในตลาดมีการแพร่กระจายและเพิ่มประเภทของสินค้ามากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนหลักที่เคยถือว่าผู้ซื้อจะต้องระวังจึงขาดความยุติธรรม เนื่องจากผู้ซื้อในฐานะผู้บริโภคไม่อาจปรับตัวให้ทันกับความเจริญทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ ผู้บริโภคไม่ได้อยู่ในฐานะที่มีความรู้และความสามารถเท่าเทียมกับผู้ประกอบการ ความระมัดระวังในระดับธรรมดาไม่อาจช่วยให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับเงินที่เสียไป ทั้งยังอาจก่อให้เกิดอันตรายจากการบริโภคสินค้าที่ซื้อมาได้โดยไม่คาดคิดด้วย หลักกฎหมายจึงควรเปลี่ยนเป็นให้ผู้ขายต้องระวังแทน เรียกว่า “Caveat Venditor” หรือ “Let the seller beware” เนื่องจากคนขายอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าทำให้ประเทศต่าง ๆ หันมาพิจารณาถึงสิทธิของผู้บริโภคในอันที่จะได้รับความคุ้มครองและปกป้องรักษาผลประโยชน์เป็นการเฉพาะ นอกเหนือจากสิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายตามสัญญา หรือสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีละเมิดตามกฎหมาย ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป อเมริกา จึงได้มีการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งเปลี่ยนแปลงหลักกฎหมายที่มีอยู่เดิมทั้งในแง่ความรับผิดชอบในทางสัญญาหรือละเมิดให้เอื้ออำนวยต่อการเยียวยาผู้ใช้ความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคให้มากขึ้น ทั้งนี้โดยเน้นทั้งทางด้านการควบคุมกิจกรรมทางการผลิตโดยรัฐเพื่อป้องกันความเสียหาย และการฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อผู้บริโภค²²

²¹ ศักดา ธนิตกุล. (2559). *คำอธิบายและคำพิพากษาเปรียบเทียบกฎหมายความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 30.

²² นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. *อ่างแล้วจึงอรอด* ที่ 17. หน้า 6.

2.3.1 ความเป็นมาของแนวความคิดในการคุ้มครองผู้บริโภค

การเกิดขึ้นของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในสมัยหนึ่งเริ่มเกิดช่องว่างขึ้น หรือขาดความเหมาะสมเนื่องจากกฎหมายสมัยก่อนบัญญัติขึ้นมาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของสังคมในสมัยนั้น อันเป็นสังคมที่แคบและวิธีการผลิตยังไม่สลับซับซ้อนเท่าสังคมในปัจจุบัน เช่น สัญญาซื้อขายที่ใช้หลักว่า “ผู้ซื้อต้องระวัง (Caveat Emptor)” ซึ่งเป็นหลักกฎหมายโรมันที่ยึดถือกัน ในหลายประเทศอันมีหลักการว่า หากมีความเสียหายใด ๆ ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันนั้น ความเสียหายตกเป็นของผู้ซื้อเอง กล่าวคือ ผู้ขายอาจไม่ต้องรับผิดชอบในบางกรณี ถ้าผู้ซื้อได้ล่วงรู้ความชำรุดบกพร่องหรือควรจะรู้หากได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร ทั้งนี้ เพราะทฤษฎีทางกฎหมายนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจในการเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการเท่ากัน หลักดังกล่าวได้รับอิทธิพลของแนวคิดในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของควมมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกัน ต่อมาหลักการดังกล่าวได้พัฒนาต่อมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez - Faire) ในเวลาต่อมา²³

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของหลักความผิดตามความสัมพันธ์ในสัญญา ซึ่งมีผลว่าเฉพาะคู่กรณีในสัญญา คือผู้ซื้อและผู้ขายในสัญญาเท่านั้นมีสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อกัน ถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้นจากการบริโภคทรัพย์สินตามสัญญาดังกล่าว หากผู้ที่ได้รับความเสียหายมิใช่คู่สัญญาก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายรับผิดชอบได้ ถ้าพิจารณาจากสภาพสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้นก็ถึงพิจารณาได้ว่าผู้ที่ไม่ใช่คู่สัญญาจะเป็นผู้บริโภคที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ นี้ อาจเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กฎหมายที่มีอยู่แต่เดิมต้องถูกเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบกษัตริย์เป็นระบบประชาธิปไตยแบบที่เรียกว่าสาธารณรัฐ (Republic) ในทวีปอเมริกาโดยมีการสถาปนาเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1789 เหตุการณ์ทั้งสองทำให้ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) อันเป็นแก่นของระบบการปกครองรูปแบบใหม่แพร่หลายมากขึ้น และเช่นเดียวกันกับที่ระบบเศรษฐกิจเสรี (Laissez - Faire) ได้รับการยอมรับและถือเป็นหลักสำคัญที่ใช้ในการปกครอง และจัดทำระบบเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ เกิดเป็นแนวคิดในทางเศรษฐกิจขึ้นว่าการให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการส่วนใหญ่ในสังคมตามแนวคิดพาณิชย์นิยม (Mercantilism) จะเป็น

²³ ทรงฤทธิ์ รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2565). *การคุ้มครองผู้บริโภคในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในประเทศไทย (A Consumer Protection in Real Estate Business in Thailand)*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 20.

ผลให้เศรษฐกิจของสังคมไม่อาจเจริญงอกงามเท่าที่ควร ในที่สุดระบบเศรษฐกิจเสรีและการปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ จึงวางข้อห้ามไม่ให้รัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการค้า²⁴ และมีกรออกกฎหมายต่าง ๆ มาเพื่อปรับปรุงรูปแบบ หรือโครงสร้างทางสังคมให้เหมาะสมกับการปกครองหรือระบบเศรษฐกิจ และให้ถือว่ารัฐควรมีแต่หน้าที่ตามภารกิจพื้นฐาน 4 ประการคือ การป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อย การติดต่อกับต่างประเทศ และการอำนวยความสะดวกกรรมแนวคิดในระบบเศรษฐกิจเสรี มีอิทธิพลในการกำหนดหลักกฎหมายใหม่ ๆ มีการยอมรับกับการที่ประชาชนทุกคนมีอิสระที่จะทำสัญญา (Freedom of Contract) เมื่อตกลงกันเช่นไรแล้วก็ต้องเป็นไปตามนั้น (Sanctity of Contract) อันเป็นไปตามลัทธิปัจเจกชนนิยม ซึ่งเท่ากับว่าทุกคนที่ทำสัญญามีหน้าที่ปกป้องประโยชน์ของตนเองจากหลักการดังกล่าวทำให้เกิดหลักว่า “ผู้ซื้อต้องระวัง” ที่ถือว่าการซื้อขายสินค้าถ้ามีข้อบกพร่องในสินค้าอย่างไรก็เป็นเรื่องที่ผู้ซื้อเองจะต้องรับภาระในความเสียหายนั้น เนื่องจากตนเป็นผู้เลือกซื้อสินค้าเอง หลักการดังกล่าวนี้มีขึ้นเพราะถือว่าหรือเชื่อว่า “คนทุกคนมีความรู้และความสามารถเท่าเทียมกันคนทุกคนจึงมีอิสระเท่าเทียมกันที่จะตกลงให้มีนิติสัมพันธ์เช่นใดก็ได้”²⁵

ในช่วงปี ค.ศ. 1929 - 1930 เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงของโลก ซึ่งกระทบกระเทือนอย่างร้ายแรงต่อแนวความคิดแบบเสรีนิยมที่ถูกมองว่าไม่อาจเอื้อประโยชน์ที่มากที่สุดแก่สังคมได้ รัฐในฐานะเจ้าของทรัพยากรมากที่สุด และเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจแทนการปล่อยให้เอกชนประกอบการอย่างเสรี โดยที่รัฐควบคุมอยู่ห่าง ๆ อย่างที่เป็นมาในอดีต โดยผลของความคิดนี้การแทรกแซงทางเศรษฐกิจโดยรัฐจึงเกิดขึ้นในทุกลักษณะและเครื่องมือของรัฐในการดำเนินการประการหนึ่ง คือ “กฎหมาย” และกฎหมายนั้นมีใช้กฎหมายเอกชน หากแต่เป็น “กฎหมายมหาชน” และกฎหมายที่จะมาจัดการกับปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น นอกจากกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นการมีบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของกฎหมายมหาชนแล้วก็ยังมีกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจปรากฏตามมาด้วย และกฎหมายฉบับหนึ่งที่สามารถทำให้การจัดการเกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยรัฐดำเนินไปได้ก็คือกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค²⁶

²⁴ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์. (2523). การควบคุมโฆษณาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค. *วารสารนิติศาสตร์*, 2 (10), หน้า 245.

²⁵ สุรพล นิติไกรพจน์. (2534). ข้อความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจ. *วารสารนิติศาสตร์*, 3 (21), หน้า 372.

²⁶ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์. อ้างแล้วเชิงจรดที่ 24. หน้า 246.

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคถือเป็นเครื่องมือของรัฐอย่างหนึ่งที่รัฐสามารถใช้กลไกทางกฎหมายดำเนินการให้เกิดความเป็นธรรมต่อประชาชนในฐานะผู้บริโภค เนื่องจากรัฐได้เล็งเห็นแล้วว่าแนวโน้มที่ผู้บริโภคจะเสียเปรียบและไม่มีอำนาจในการต่อรองกับผู้ประกอบการภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีมีความเป็นไปได้มาก ประกอบกับอำนาจรัฐเองในการถูกจำกัดในการเข้าแทรกแซงกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ จึงทำให้รัฐเป็นไปได้เพียงผู้ควบคุมการดำเนินการทางเศรษฐกิจภายใต้การแข่งขันอย่างเสรี ดังนั้น การจะบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้อำนาจองค์กรของรัฐในการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคหรือการแก้ไขปัญหาของผู้บริโภคจะต้องมีกฎหมายที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากกฎหมายอื่นที่ใช้บังคับอยู่ทั่วไป เนื่องจากกฎหมายในอดีตบัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งเป็นช่วงเวลาปัญหาสังคมยังไม่มีความสลับซับซ้อนและเทคโนโลยีในการผลิตไม่ได้สลับซับซ้อนเท่าสังคมปัจจุบัน เช่น หลักกฎหมายโรมันที่ยึดถือกันในหลายประเทศที่ได้บัญญัติให้ผู้ซื้อต้องใช้ความระมัดระวังในการเลือกสินค้า หากมีความเสียหายใด ๆ ในสินค้าที่ซื้อขายกันนั้น ความเสียหายจะตกเป็นของผู้ซื้อเองหลักการนี้อาจมีความเหมาะสมในสังคมสมัยโรมันที่ต้องการให้ผู้ซื้อใช้ความระมัดระวังในการซื้อสินค้าเมื่อตนได้มีโอกาสเลือก²⁷

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นผู้ซื้อย่อมต้องรับผิดชอบจากการเลือกของตนเอง เพราะถือว่าผู้ซื้อได้ล่วงรู้ความชำรุดบกพร่องหรือควรจะมีสติหากได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรผู้ขายอาจไม่ต้องรับผิดชอบ แต่สำหรับสังคมปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น ทำให้มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการได้ตามอิสระอันเป็นแนวคิดตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีอิสระและเสรีของบุคคลในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกัน ต่อมาหลักการดังกล่าวได้พัฒนาต่อมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่เน้นการแข่งขันด้านการบริโภคสูง จึงได้มีการนำกลยุทธ์การรับประกันและคุ้มครองผู้บริโภคเป็นจุดขายในการทำตลาด ผู้ซื้อที่ทำการซื้อสินค้าในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งไม่สามารถที่จะตรวจสอบได้ด้วยตาเปล่า ขณะซื้อจะได้รับใบรับประกันสินค้าที่มีอายุการรับประกันกำหนดไว้ เพื่อที่จะใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจึงเกิดขึ้นในช่วงที่โลกกำลังเกิดพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคที่เศรษฐกิจเสรีนิยมกำลังขยายตัว ภายใต้ปัญหาที่กำลังก่อตัวขึ้นจากภาคเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มเป็นไปได้ว่า ทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีที่ยึดถือความสามารถของบุคคลและตัดสินใจของบุคคลบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันกำลังถูกทำร้าย ด้วยการเกิดขึ้นของสังคม

²⁷ สุรพล นิติไกรพจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 373.

อุตสาหกรรมหลักทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวถึงระบบของตลาดที่สมบูรณ์มีอุปสงค์และอุปทาน (Demand-Supply) กำลังถูกผู้ประกอบการที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งปัจจัยด้านทุนทางธุรกิจ แรงงาน กำลังจะกลืนตลาดให้เป็นของตัวเองเพียงผู้เดียว ทำให้เกิดการผูกขาดตลาดได้ นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเรื่อง “รัฐสวัสดิการ” หรือแนวคิดที่ถือว่ารัฐในฐานะฝ่ายปกครองเป็นผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และถือเป็นหน้าที่หลักของรัฐในการให้ความคุ้มครองประชาชน โดยอาศัยกลไกทางกฎหมายและใช้อำนาจในการบริหารจัดการให้เป็นไปตามกฎหมายและป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน²⁸

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคนั้นเกิดขึ้นมาในสาขาหนึ่งของกฎหมายมหาชนที่ยึดถือหลักการที่ว่า รัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองย่อมมีอำนาจที่จะบริหารจัดการผู้อยู่ภายใต้อำนาจปกครองได้ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยกฎหมายที่ให้อำนาจและการกระทำนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) โดยที่จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ทั้งนี้ ถ้ามีการกระทำใดที่จะต้องมีการกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนแล้ว รัฐจะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ของปัจเจกบุคคลกับประโยชน์ของสาธารณชนว่าสิ่งใดสำคัญกว่ากัน

2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าทั่วไป

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมเป็นผลให้การผลิตสินค้าแต่ละครั้งได้จำนวนมากและทำให้ผู้ประกอบการประหยัลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งผู้บริโภคหรือผู้ซื้อไม่สามารถใช้ความระมัดระวังหรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงภัยหรือความเสียหายได้ด้วยตนเอง เนื่องจากการผลิตสินค้าเป็นการผลิตที่ใช้กระบวนการผลิตที่ซับซ้อน จึงทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าทั่วไปเป็นแนวความคิดในยุคแรกของการคุ้มครองผู้บริโภคในเชิงการเยียวยาความเสียหาย โดยกำหนดสิทธิพื้นฐานของผู้บริโภคจากการบริโภคสินค้าทั่วไป เช่น สิทธิเลือกสินค้าโดยอิสระ สิทธิได้รับข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนของสินค้า และสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายจากการบริโภคสินค้า เป็นต้น และกำหนดหน้าที่ของผู้ประกอบการในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคได้รับความเสียหายหรืออันตรายจากการบริโภคสินค้า ผู้ประกอบการมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคจากการบริโภคสินค้า²⁹

²⁸ ทรงฤทธิ์ รัตนดิถ ญ เกิด. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 23. หน้า 25-26.

²⁹ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 7-8.

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต และการใช้ส่วนประกอบที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีใหม่เพื่อลดต้นทุนการผลิต การคุ้มครองผู้บริโภคในเชิงการเยียวยาความเสียหายจากการบริโภคสินค้าทั่วไปจึงไม่สามารถคุ้มครองความปลอดภัยได้อย่างแท้จริง เนื่องจากการเยียวยาความเสียหายเป็นการชดเชยผู้บริโภคจากการได้รับอันตราย แต่มิได้เป็นการป้องกันอันตรายหรือความเสียหายแต่อย่างใด ผู้บริโภคจึงอาจไม่ได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคสินค้าภายหลังจึงได้มีแนวคิดการคุ้มครองความปลอดภัยของผู้บริโภคในเชิงป้องกันจากการบริโภคสินค้าทั่วไป โดยคุ้มครองและรับรองสิทธิของผู้บริโภคเช่นเดียว และกำหนดแนวคิดพื้นฐานว่า สินค้าที่ปลอดภัยเท่านั้นจึงจะสามารถวางจำหน่ายในท้องตลาดได้ และกำหนดมาตรการในลักษณะป้องกันความเสียหายที่กำหนดหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจและพนักงานเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการต่าง ๆ ในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อป้องกันมิให้ความเสียหายเกิดขึ้นกับผู้บริโภค³⁰

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าเฉพาะอย่าง

แนวความคิดการคุ้มครองความปลอดภัยจากสินค้าเฉพาะอย่างเกิดขึ้นมาจากการคุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าทั่วไปไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการกำกับดูแลความปลอดภัยได้ ผู้บริโภคได้รับอันตรายจากการบริโภคสินค้าเฉพาะอย่างเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสินค้าเฉพาะอย่างมีลักษณะเฉพาะที่ต้องอาศัยข้อกำหนดด้านความปลอดภัยและมาตรการกำกับดูแลความปลอดภัยที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสินค้านั้น ๆ ตลอดจนกลุ่มผู้บริโภคที่อุปโภคบริโภคสินค้าเฉพาะอย่างนั้นเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความละเอียดอ่อน เช่น เด็ก หรือผู้สูงอายุ เป็นต้น จึงเกิดแนวความคิดการกำกับดูแลความปลอดภัยในสินค้าเฉพาะอย่างที่คำนึงถึงความเสี่ยงและความเสี่ยงอันเกิดจากผู้บริโภค³¹

การกำกับดูแลความปลอดภัยในสินค้าเฉพาะอย่างในช่วงแรกกำหนดให้สินค้าเฉพาะอย่างต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่หน่วยงานของรัฐกำหนด เช่น ผลิตภัณฑ์ยา เครื่องสำอาง ของเล่นสำหรับเด็ก และอุปกรณ์การแพทย์ เป็นต้น โดยต้องผ่านการรับรองจากหน่วยงานของรัฐ ผู้ประกอบธุรกิจจึงสามารถนำสินค้านั้น ๆ วางจำหน่ายในท้องตลาด โดยหน่วยงานของรัฐจะเป็นผู้ติดตามตรวจสอบและกำกับดูแลความปลอดภัย จึงจะเห็นได้ว่าการกำกับดูแลความปลอดภัยในช่วงแรกยังมีข้อจำกัดเนื่องมาจากการกำกับดูแลเฉพาะขั้นตอนการผลิตเท่านั้น ต่อมาการกำกับดูแลสินค้าเฉพาะอย่างมีแนวความคิดให้กำกับดูแลความปลอดภัยมีลักษณะเป็นการกำกับดูแลความปลอดภัยในเชิงป้องกันก่อนที่ความเสียหายจะเกิดขึ้น โดยกำหนดมาตรฐานสำหรับสินค้า และกำหนดหน้าที่ของผู้ประกอบ

³⁰ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 9.

³¹ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 9-10.

ธุรกิจในการดำเนินการต่าง ๆ ให้สินค้าเป็นไปตามมาตรฐาน ตลอดจนดำเนินการกับสินค้าที่ปรากฏความเสี่ยงหรือความไม่ปลอดภัยก่อนที่ความเสี่ยงภัยนั้นจะปรากฏต่อผู้บริโภค หรือก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค³²

2.3.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้เสียหายจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

ปัจจุบันกฎหมายได้มีการพัฒนาขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคมากขึ้น ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากสมมติฐานภายใต้หลักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “บุคคลทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจฝ่ายหนึ่งกับฝ่ายผู้บริโภคอีกฝ่ายหนึ่ง ต่างมีฐานะทางเศรษฐกิจและพลังการต่อรองไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้รัฐต้องออกกฎหมายขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค” แต่เดิมแนวความคิดในทางเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez Fair) เห็นว่า รัฐไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการค้าโดยถือว่ารัฐควรมีแต่หน้าที่ในด้านการต่างประเทศและรักษาความสงบให้แก่ประชาชนเท่านั้น การประกอบธุรกิจเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชน จึงควรให้ประชาชนทุกคนมีอิสระที่จะทำสัญญาอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ (Freedom of Contract) เมื่อได้ตกลงกันเช่นไรแล้วก็ควรที่จะต้องปฏิบัติตามสัญญานั้นอย่างเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อผู้บริโภคซื้อสินค้าแล้วสินค้านั้นชำรุดบกพร่องก็เป็นเรื่องและผู้ซื้อเองจะต้องรับภาระในความเสียหายนั้น เนื่องจากตนเป็นผู้เลือกซื้อสินค้านั้นเอง หลักนี้เรียกว่า “หลักผู้ซื้อต้องระวัง (Caveat Emptor)” เป็นหลักที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมระบบการผลิตในสมัยดั้งเดิมเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกผู้ซื้อหรือผู้บริโภคฟ้องร้อง แต่หลักการดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากหลักดังกล่าวไม่สามารถคุ้มครองผู้บริโภคได้ เนื่องจากได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาผลิตสินค้าทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถตรวจสอบสินค้าได้ว่ามีความปลอดภัยหรือไม่ จึงทำให้ผู้บริโภคอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ เพราะผู้บริโภคไม่อยู่ในฐานะที่จะทราบภาวะตลาดและความจริงที่เกี่ยวกับคุณภาพ และราคาของสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง หลักผู้ซื้อต้องระวังไม่สามารถช่วยให้ผู้ป้องกันตนเองให้พ้นจากความเสียหายในการบริโภคได้³³ ประกอบกับระบบการซื้อขายในตลาดมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมสินค้าที่ผลิตออกมาขายสู่ท้องตลาดนั้นก็ผ่านผู้ขายหลายต่อหลายทอด มีคนกลางเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายทอด ทำให้ผู้ที่เป็นคู่สัญญากับผู้บริโภคจึงมักเป็นเพียงพ่อค้าปลีกที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่มีกำลังทรัพย์น้อย ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคจึงอยู่ในฐานะเสียเปรียบ เพราะไม่สามารถตรวจสอบและระมัดระวังก่อนการซื้อสินค้าได้ หลักผู้ซื้อต้องระวังจึงไม่สามารถให้ความคุ้มครองและเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ซื้อสินค้าหรือผู้บริโภคได้ ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการซื้อ

³² นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 11.

³³ มานิตย์ วงศ์เสรี. (2528). ลักษณะเฉพาะบางประการของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค. *คุณภาพ*, 32 (5). หน้า 27.

ขายสินค้าเปลี่ยนเป็น “หลักผู้ขายต้องระวัง (Caveat Venditor)” คือผู้ขายมีหน้าที่ต้องระวังดังเช่น วิชาสัญญาธรรมดากว่าของที่นำมาขายไปนั้นจะไม่เป็นอันตรายต่อผู้ซื้อ หน้าที่ของผู้ขายก็เสมือน เช่นเดียวกับแพทย์ผู้รักษาคนไข้หรือผู้รับจ้างอื่น ๆ³⁴ ต่อมาศาลได้ขยายหลักกฎหมายดังกล่าวโดยใช้ หลักคำรับประกันโดยชัดแจ้ง (Express Warranty) หรือคำรับประกันโดยปริยาย (Implied Warranty) มาเป็นเงื่อนไขของสัญญาซื้อขายทำให้ผู้ขายมีหน้าที่รับประกันต่อผู้ซื้อสินค้าไปจากตนเท่านั้น และ ในภาวะที่ผู้บริโภคต้องอยู่ในฐานะเสียเปรียบดังกล่าวทำให้เกิดหลักความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยขึ้นครั้งแรกในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ในสหรัฐอเมริกา และพัฒนาต่อมาในประเทศ อังกฤษ และทวีปยุโรป โดยอาศัยทฤษฎีทางกฎหมายหลายทฤษฎี เช่น ความรับผิดชอบทางละเมิด ความ รับผิดชอบทางสัญญา ความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด หรือความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์ เป็นต้น โดยกฎหมายของ ประเทศส่วนใหญ่ได้นำเอาทฤษฎีเหล่านี้มาผสมผสานกันเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภค³⁵

ดังนั้น หลักความรับผิดชอบที่เกิดจากสินค้าชำรุดบกพร่องหรือสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนั้น จึงมี แนวคิดพื้นฐานมาจากทั้งความรับผิดชอบทางสัญญาและความรับผิดชอบทางละเมิด โดยการกำหนดความรับ รับผิดชอบในลักษณะที่เป็นการแก้ไขข้อบกพร่องของความรับผิดชอบโดยให้สิทธิเรียกร้องแก่บุคคลภายนอกที่ ไม่ใช่คู่สัญญากับจำเลย และนำความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้เพื่อกำหนดภาระการ พิสูจน์ของผู้เสียหาย โดยไม่ต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยอีกต่อไป ทั้งนี้ เพื่อกู้มครองผู้บริโภคและบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ใช้สินค้านั้นมากยิ่งขึ้น³⁶

2.4 ประวัติความเป็นมาและความหมายของของเล่นสำหรับเด็ก

ผลิตภัณฑ์ของเล่นสำหรับเด็กนั้นเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับเด็กมาอย่างยาวนาน มีคุณค่า และส่งผล ต่อการเรียนรู้และการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็ก เนื่องจากวัยเด็กเป็นช่วงระยะเวลาที่สำคัญต่อการ วางรากฐานพัฒนาการและบุคลิกภาพ ดังนั้น ประสบการณ์ต่าง ๆ รอบด้านจะทำให้เด็กเติบโตเป็น ทร์พยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ การเล่นนั้นเปรียบเสมือนการทำงานของลูกโดยมักอาศัยของเล่นเป็น อุปกรณ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติไปสู่สังคมอุตสาหกรรมยุคใหม่ การเล่นของเล่นถือเป็นสิ่งสำคัญในการ

³⁴ ปรีนทร ใจแก้ว. (2552). *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้รับอันตรายจากสินค้า: ศึกษา กรณีการเยียวยาความเสียหายจากโทรศัพท์มือถือ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย รุรกิจบัณฑิตย. หน้า 9.

³⁵ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศักดิ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 247-248.

³⁶ ปรีนทร ใจแก้ว. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 34. หน้า 10.

เด็บบโตและเรียนรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวเรา เด็กเล็กใช้ของเล่นเพื่อค้นหาตัวตนช่วยให้ร่างกายแข็งแรง เรียนรู้สาเหตุและผลกระทบ สำนวความสัมพันธ์และฝึกทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ บางครั้งผู้ใหญ่ก็ใช้ของเล่นเพื่อสร้างและกระชับสายสัมพันธ์ทางสังคมสอนช่วยเหลือในการบำบัดจดจำและเสริมสร้างบทเรียนจากวัยเยาว์ ซึ่งของเล่นสำหรับเด็กนั้นได้พัฒนาไปสู่ผลิตภัณฑ์ของเล่นเด็กในเชิงอุตสาหกรรม โดยมีประวัติความเป็นมาดังต่อไปนี้

2.4.1 ประวัติความเป็นมาของเล่นสำหรับเด็กในต่างประเทศ

ของเล่นสำหรับเด็กเป็นรายการที่ถูกนำมาใช้ในการเล่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบสำหรับการใช้งานมีจุดประสงค์หลักสำหรับการใช้งานโดยเด็ก แม้ว่าอาจวางตลาดกับผู้ใหญ่ในบางสถานการณ์ การเล่นของเล่นสามารถเป็นวิธีที่สนุกสนานในการฝึกเด็กเพื่อใช้ชีวิตในสังคม โดยวัสดุต่าง ๆ เช่น ไม้ ดินเหนียว กระดาษ และพลาสติก ใช้ทำของเล่น สินค้าจำนวนมากได้รับการออกแบบเพื่อใช้เป็นของเล่น แต่สินค้าที่ผลิตเพื่อวัตถุประสงค์อื่นก็สามารถใช้ได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น เด็กเล็กอาจพับกระดาษธรรมดาให้เป็นรูปทรงเครื่องบินและ “บินได้” รูปแบบใหม่ของของเล่นรวมถึงความบันเทิงแบบดิจิทัลแบบโต้ตอบ ของเล่นบางชิ้นผลิตขึ้นเพื่อเป็นของสะสมเป็นหลักและมีจุดประสงค์เพื่อจัดแสดงเท่านั้น ซึ่งต้นกำเนิดของของเล่นเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยตุ๊กตาที่เป็นตัวแทนของทารกสัตว์ และทหาร ตลอดจนเครื่องมือที่ผู้ใหญ่ใช้นั้นหาได้ง่ายในแหล่งโบราณคดี ต้นกำเนิดของคำว่า “ของเล่น” ไม่เป็นที่รู้จัก แต่เชื่อกันว่ามีการใช้ครั้งแรกในศตวรรษที่ 14 ของเล่นทำขึ้นสำหรับเด็กเป็นหลัก ซึ่งตุ๊กตาที่เก่าแก่ที่สุดที่รู้จักมีอายุ 4,000 ปี³⁷ ซึ่งของเล่นที่เก่าแก่ที่สุดที่ทำจากวัสดุที่พบในธรรมชาติ เช่น หิน ไม้ และดินเหนียว เป็นต้น หลายพันปีก่อนเด็กอียิปต์เล่นกับตุ๊กตาที่มีวิกผมและแขนขาที่ขยับได้ที่ทำจากหิน เครื่องปั้นดินเผา และไม้ อีกทั้งในสมัยกรีกโบราณและโรมโบราณเด็กเล่นกับตุ๊กตาที่ทำจากขี้ผึ้งหรือดินเผากิ่งไม้คันทนูและลูกศร เมื่อเด็ก ๆ กรีกโดยเฉพาะเด็กผู้หญิงโตแล้วเป็นธรรมเนียมที่พวกเขาจะต้องเสียดสีของเล่นในวัยเด็กให้กับเหล่าทวยเทพ ก่อนวันแต่งงานเด็กสาวอายุประมาณ 14 ปีจะถวายตุ๊กตาของตนในวัดเพื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่³⁸

³⁷ พรเทพ เฉลิม. (2560). “ของเล่น” *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://hmong.in.th/wiki/Toys> [2565, มิถุนายน 6].

³⁸ พรเทพ เฉลิม. (2560). “ของเล่น” *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://hmong.in.th/wiki/Toys> [2565, มิถุนายน 6].

ของเล่นกลายเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นด้วยการเปลี่ยนทัศนคติต่อเด็ก และมีสิทธิที่จะเติบโต และมีความสุขในวัยเด็ก ความหลากหลายและจำนวนของของเล่นที่ผลิตขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 18 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดย John Spilsbury ได้คิดค้นจิ๊กซอว์ตัวแรกในปี ค.ศ. 1767 เพื่อช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ภูมิศาสตร์ สร้างปริศนาในแปดรูปแบบและการเป่าพองอากาศจากการซักผ้าที่เหลืองขึ้นสนุ่กลายเป็นงานอดิเรกที่นิยมตามที่แสดงในภาพวาดสนุ่พอง โดย Jean-Baptiste-Siméon Chardin ของเล่นที่นิยมอื่น ๆ รวมถึงห้วง รถของเล่น ว่าว ล้อปั่น และหุ่น เป็นต้น ในศตวรรษที่ 19 ได้เน้นไปที่ของเล่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เช่น ปริศนา หนังสือ ไพ่ และเกมกระดาน ของเล่นตามธีมทางศาสนาก็เป็นที่นิยมเช่นกัน รวมถึงแบบจำลองเรือ โนอาห์ที่มีสัตว์ขนาดใหญ่และสิ่งของจากฉากอื่นในพระคัมภีร์ด้วยความเจริญรุ่งเรืองที่เพิ่มขึ้นในหมู่ชนชั้นกลางเด็ก ๆ มีเวลาว่างมากขึ้นซึ่งนำไปสู่การประยุกต์ใช้วิธีการทางอุตสาหกรรมในการผลิตของเล่น³⁹ ต่อมาในศตวรรษที่ 20 ได้เกิดการพัฒนาของของเล่นสำหรับเด็กโดย William Harbutt จิตรกรชาวอังกฤษผู้คิดค้นดินน้ำมันในปี ค.ศ. 1897 และในปี ค.ศ. 1900 การผลิตเชิงพาณิชย์ของวัสดุดังกล่าวเมื่อของเล่นสำหรับเด็กเริ่มต้นขึ้นโดย Frank Hornby เป็นผู้มีส่วนช่วยในการพัฒนาและการผลิตของเล่น และเป็นผู้รับผิดชอบในการประดิษฐ์และการผลิตของสามของเล่นที่นิยมมากที่สุดของของเล่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการทางวิศวกรรมในศตวรรษที่ 20 อันได้แก่ Meccano⁴⁰ Hornby Railways⁴¹ และ Dinky⁴²

2.4.2 ประวัติความเป็นมาของเล่นสำหรับเด็กในประเทศไทย

การละเล่นของเด็กในประเทศไทยนั้นมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว กล่าวคือ เมื่อนุชยุชู้จักเอาดินมาปั้นเป็นภาชนะสิ่งของเครื่องใช้แล้วจึงได้พัฒนามาเป็นลำดับ ซึ่งเด็ก ๆ ที่ได้เห็นการกระทำนั้นแล้วจึงเกิดการเลียนแบบนำดินมาปั้นเล่นบ้าง ซึ่งในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้กล่าวถึงคนในสมัยนั้นว่าอยู่เย็นเป็นสุข อยากรเล่นก็เล่น แต่ไม่มีรายละเอียดกล่าวไว้ว่าคนในสมัยนั้นมีการละเล่นอะไรบ้าง ซึ่งของเล่นแบบดั้งเดิมที่ใช้วัสดุพื้นบ้านและมีรูปร่างที่ทำได้ง่าย ๆ ในประเทศไทยก็มีอยู่หลายชนิด เช่น ม้าก้านกล้วย ดาบและปืนก้านกล้วย

³⁹ พรเทพ เถลิ้ม. (2560). “ของเล่น” *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://hmong.in.th/wiki/Toys> [2565, มิถุนายน 6].

⁴⁰ Meccano คือชุดก่อสร้างแบบจำลองที่ประกอบด้วยแถบ โลหะเจาะรูแผ่นและคานล้อรถเพื่อปลูกคอกเพลและแกนสำหรับกลไกและการเคลื่อนที่น้อยและสลักเกลียวและตั้งสกรูเพื่อเชื่อมต่อชิ้นส่วน

⁴¹ Hornby Railways คือรถไฟจำลองของประเทศอังกฤษ

⁴² Dinky คือโมเดลรถยนต์ที่เป็นโลหะผสมสังกะสี

ปลาตะเพียนโบราณ หมาเก็บที่ใช้ก้อนกรวด เป็นต้น โดยของเล่นของไทยเกิดจากความฉลาด ความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษ ที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยของคนเฒ่าคนแก่ เชื่อมโยงสู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนผ่านการเล่นของเล่น เริ่มแรกทำจากผู้เฒ่าผู้แก่มุ่งหวังเพียงแต่ต้องการสร้างรอยยิ้มและความสุขให้กับเด็ก ๆ ทุกคนในท้องถิ่น แต่แท้ที่จริงแล้วของเล่นเหล่านั้นคือชุมชนทรัพยากรภูมิปัญญาที่มีศักยภาพมาก อีกทั้งภูมิปัญญาเหล่านั้นยังสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนวัยหนึ่ง กับอีกวัยหนึ่ง ได้เป็นอย่างดี⁴³

ของเล่นของเด็กไทยแต่โบราณเป็นของเล่นจากธรรมชาติเด็กมักใช้ดิน หิน หรือกิ่งก้าน ดอกเปลือกของต้นไม้ผลไม้อีกใช้มาเล่น เช่น หมาเก็บที่ใช้ก้อนหินเล็ก ๆ หมาอีกัดที่ใช้เม็ดมะขาม หรือเม็ดน้อยหน่า ม้าก้านกล้วยใช้ก้านกล้วยตัดเป็นม้า ปืนอีโพละใช้กระบอกไม้ไผ่เป็นตัวปืนและใช้ดินหรือเมล็ดพืชเป็นกระสุน หม้อข้าว หม้อแกงปั้นด้วยดิน ด้วยเหตุนี้แต่โบราณกาลจึงไม่มีร้านขายของเล่น ซึ่งของเล่นยังเป็นสื่อกลาง อันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากันได้อย่างกลมกลืน การเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้ทำของเล่นขึ้นเอง ได้ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากจะเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจแล้วยังสามารถทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาไทยอันทรงคุณค่าได้อีกด้วย ประกอบกับของเล่นทุกชิ้นนั้นจะมีเรื่องราว มีวิธีคิดและแฝงองค์ความรู้หลาย ๆ อย่างอยู่ในนั้น ของเล่นบางอย่างเป็นของเล่นตามฤดูกาล ของเล่นบางอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น สิ่งนี้จึงทำให้ของเล่นแต่ละชิ้นมีเสน่ห์มีคุณค่ามากกว่าการเป็นของเล่นธรรมดา ซึ่งของเล่นเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสุข ความสนุกสนาน ตลอดจนสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเด็กแต่ละคน สิ่งเหล่านี้ที่มองว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้อย่างดีที่สุด นอกเหนือจากการเรียนรู้ในห้องเรียน ดังนั้นของเล่นของไทยทุกชิ้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสามารถสื่อถึงภูมิปัญญาของของเล่นชิ้นนั้นได้เป็นอย่างดี⁴⁴

ต่อมาของเล่นสำหรับเด็กก็ได้ค่อย ๆ วิวัฒนาการได้รับการปรุงแต่ง ออกแบบประดิษฐ์ตลอดมาจากรูปแบบที่ง่าย ๆ ก็ได้ออกแบบอย่างประณีตงดงาม โดยสามารถเคลื่อนไหวได้เองคล้ายของจริงจากกลไกทั้งแบบเครื่องจักรไอน้ำ เครื่องยนต์ หรือกำลังไฟฟ้า ตลอดจนของเล่นที่บังคับด้วย

⁴³ สำนักนันทนาการ กรมพลศึกษา. (2557). *เล่าเรื่องของเล่นไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. หน้า 21.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

คลื่นวิทยุหรือใช้ระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาเป็นส่วนประกอบ ซึ่งต้องใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีอย่างสูง ทำให้ของเล่นนั้นมีลักษณะสวยงาม น่าเล่น และมีรูปแบบที่หลากหลายดังเช่นในปัจจุบัน⁴⁵

2.4.3 ความหมายของคำว่า “ของเล่นสำหรับเด็ก”

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของของเล่นสำหรับเด็กในต่างประเทศและประเทศไทยแล้ว ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของของเล่นสำหรับเด็ก ดังนี้⁴⁶

ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรมในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมของเล่นได้นิยามคำว่า “ของเล่น” หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบและทำให้เด็กเล่น ส่วนคำว่า “เด็ก” หมายถึง ผู้ที่มีอายุไม่เกิน 14 ปี บริบูรณ์⁴⁷

นอกจากนี้ มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมนี้ยังครอบคลุมถึงของเล่นทุกประเภท รวมทั้งชิ้นส่วนและอุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกับของเล่น แต่มีข้อยกเว้น ดังนี้⁴⁸

- 1) รั้วประดับและเครื่องตกแต่งงานบันเทิงทั่วไป เช่น กระจาดสี แถบเงิน แถบทอง
- 2) จักรยาน 2 ล้อที่มีอานสูงเกิน 635 มิลลิเมตร
- 3) ลูกดอก (Darts) ง่ามยิง (Slingshots) หนังสติ๊ก (Catapults)
- 4) อุปกรณ์หรือเครื่องเล่นสนาม (Playground equipment) ที่ใช้เล่นครั้งละมากกว่า 2 คนขึ้นไป
- 5) ปืนยาวและปืนสั้นอัดลม (Air Guns and Air Pistols)
- 6) ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ไม่ใช่สำหรับเล่นแต่เพื่อการตกแต่งหรือสะสม
- 7) แบบจำลองย่อส่วน (Model Kits) ที่ไม่ใช่สำหรับเล่น

⁴⁵ สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.). (2550). *ของเล่น*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://cms.sme.go.th/cms/c/portal/layout?p_1_id=25.724 [2565, มิถุนายน 24].

⁴⁶ สุรนาท สร้อยชู. (2557). *การออกแบบและพัฒนาของเล่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปะ เรื่องสั้น สี รูปร่าง รูปทรงสำหรับเด็กออกทิสติก ช่วงอายุ 3-5 ปี*. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปกรรม การออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 40.

⁴⁷ ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 2280 (พ.ศ. 2540) ออกตามความในพระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. 2511 เรื่องแก้ไขมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมของเล่น เล่ม 1 (แก้ไขครั้งที่ 1). หน้า 1.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน,

8) อุปกรณ์กีฬา อุปกรณ์การพักผ่อน อุปกรณ์กรีฑา เครื่องดนตรีเครื่องเรือน ยกเว้นของเล่นที่เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของอุปกรณ์หรือเลียนแบบข้างต้นที่ผลิตเพื่อใช้เล่นทั่วไปและเหมาะสมกับเด็ก

9) เครื่องบินจำลอง จรวดจำลอง เรือจำลอง และรถจำลองยกเว้นของเล่นที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของอุปกรณ์หรือเลียนแบบข้างต้นที่ผลิตเพื่อใช้เล่นทั่วไปและเหมาะสมกับเด็ก

10) ของสะสม (Collectible Products) สำหรับนักสะสมผู้ใหญ่

11) อุปกรณ์สำหรับใช้น้ำลึกที่มีขนาดใหญ่พอที่จะรองรับเด็กได้ เช่น เรือแพ

12) ของเล่นในเชิงธุรกิจ (Professional Toys) ที่ติดตั้งตามสถานที่สาธารณะ เช่น ศูนย์การค้าต่าง ๆ

13) ตัวต่อภาพ (Puzzles) ที่มีจำนวนชิ้นมากกว่า 500 ชิ้น หรือไม่มีรูปภาพ

14) พลุ ประทัด และดอกไม้ไฟ

15) ผลิตภัณฑ์ที่ประกอบด้วยอุปกรณ์ที่ใช้ความร้อน เจตนาให้ใช้ภายใต้การดูแลของผู้ใหญ่ในลักษณะการสอน

16) ยานพาหนะที่ใช้เครื่องยนต์สันดาป (Vehicles with Combustion Engines)

17) ของเล่นที่ใช้เครื่องยนต์ไอน้ำ (Toy Steam Engines)

18) ของเล่นประเภทวีดีโอ (Video Toys) ที่สามารถต่อกับจอภาพได้ที่ทำงานด้วยแรงดันไฟฟ้าเกิน 24 โวลต์

19) หุ่นมยางดูดเล่น

20) ตู้อบไฟฟ้า เตารีดไฟฟ้า หรืออุปกรณ์ใช้งานอื่น ๆ ที่ทำงานด้วยแรงดันไฟฟ้าเกิน 24 โวลต์

21) เครื่องประดับเลียนแบบอัญมณีสำหรับเด็ก (Fashion Jewelry)

22) ชูชีพและอุปกรณ์อื่น ๆ สำหรับช่วยพยุงตัวในน้ำ

23) แวนตาว่ายน้ำ แวนตากันแดด และเครื่องป้องกันसानตาอื่น ๆ รวมถึงหมวดสำหรับใส่เวลาที่จักรยานและเล่นสเกตบอร์ด

24) ของเล่นที่ขับเคลื่อนในอากาศอย่างอิสระ โดยใช้แถบยางยืดประเภทเดียวกับยางยิง เช่น เครื่องบินและจรวด

25) ชุดทดลองเคมี (Chemistry Sets)

ภรณ์ คุรุรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ของเล่น หมายถึง เครื่องเล่นทุกชนิด โดยเฉพาะสิ่งที่ทำขึ้นเลียนแบบของจริง เช่น รถยนต์เด็กเล่น ตุ๊กตา เพื่อให้เด็กได้เล่นแล้วเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน

คณะกรรมการเกี่ยวกับการพัฒนาเครื่องเล่นของเด็ก ได้ให้ความหมาย ของเครื่องเล่น หรือของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า หมายถึง ของเด็กเล่น เครื่องดนตรี และเครื่องกีฬา ซึ่งประกอบด้วย⁴⁹

- 1) ของเล่นประเภทที่ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม แสดงเอกลักษณ์ประจำชาติ
- 2) ของเล่นที่เสริมสร้างสติปัญญา เสริมสร้างความรู้การศึกษา เสริมสร้างสุขภาพอนามัย
- 3) ของเล่นที่คิดประดิษฐ์ขึ้นเอง

ปิยะชาติ แสงอรุณ กล่าวถึง ความหมายของคำว่า ของเล่น คือสิ่งที่มีผู้ใหญ่จัดหาให้แก่เด็ก เพื่อสนองความต้องการ ความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองของเด็ก โดยจัดออกแบบให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาและพัฒนาการของเด็ก สามารถแบ่งของเล่นออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้⁵⁰

1) ประเภทลักษณะที่ให้เกิดกิจกรรมกระทำหรือเกิดทักษะ (Active Toy) คือเป็นของเล่นที่มีกิจกรรมที่ให้แก่เด็กได้กระทำเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ เช่น ให้เด็กเกิดทักษะฝึกรวมความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความสนุกสนาน

2) ประเภทที่มีลักษณะที่จะให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน (Passive Toy) เป็นของเล่นที่มุ่งจะให้เด็กได้รับสิ่งที่จัดหาหรือเตรียมให้มากกว่าที่จะให้เด็กมีกิจกรรมกระทำส่วนมากจะเป็นของเล่นสำหรับเด็กอ่อนมากกว่า เช่น ของเล่นเพื่อให้เห็นรูปร่างสีสันแปลก ๆ หรือเสียงที่ไพเราะ

วัลลีย์ เหล่าคุณธรรม ให้ความหมายว่า ของเล่นเป็นสิ่งที่เด็กสามารถจับต้องได้ ไม่ว่าจะป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามแต่ที่สำคัญ คือสิ่งเหล่านั้นจะต้องให้ความสุข ความสนุกสนาน และความเพลิดเพลินกับเด็ก ดังนั้น ของเล่นจึงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของที่ผลิตขึ้นเป็นของเล่นเท่านั้น แต่

⁴⁹ คณะกรรมการพัฒนาของเล่นเด็ก. (2526). *เอกสารวิชาการเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 4.

⁵⁰ สุรนาท สร้อยจู. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 46. หน้า 26.

เป็นอุปกรณ์อะไรก็ได้ที่เด็กนำมาเล่นแล้วได้รับความสุข ได้ผ่อนคลาย ได้เรียนรู้ อุปกรณ์ทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมตัวเด็กสามารถใช้เป็นของเล่นได้ทั้งสิ้น ได้แก่⁵¹

- 1) วัสดุต่าง ๆ เช่น นิ้วมือ แขน ขา
- 2) เครื่องใช้ของจริง เช่น ของใช้ในครัว โต๊ะ เก้าอี้
- 3) เศษวัสดุต่าง ๆ เช่น เศษผ้า เศษกระดาษ กระป๋อง
- 4) วัตถุธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ดิน ทราย กรวด น้ำ

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมของเล่นกระทรวงอุตสาหกรรม ได้กำหนดนิยามของคำว่าของเล่น หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบและทำให้เด็กเล่น ซึ่งเด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์

2.4.4 ประเภทของของเล่น

การเล่นแต่ละอย่างแต่ละชนิดทำให้เด็กเรียนรู้ได้แตกต่างกัน ความเจริญงอกงามของใยประสาทต่างกัน การเล่นทำให้เด็กได้ค้นหาทดลองในสิ่งแวดล้อมรอบตัว รู้จักการอยู่กับเพื่อน การสร้างความมั่นใจในตนเอง เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งกระตุ้นเร้า อาจเป็นตัวบุคคล วิธีการเล่นอุปกรณ์การเล่นและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเล่นนี้ทำให้เด็กมีความงอกงามทางความคิดในการแก้ปัญหาการเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการคิดริเริ่มแปลก ๆ ใหม่ ปรับปรุงสร้างสรรค์ผลงานการเล่นไม่ซ้ำซากเหมือนเดิม ของเล่นที่พบเห็นในปัจจุบันมีหลากหลายประเภท

พูนสุข บุญยสวัสดิ์ ได้จำแนกประเภทของเล่นตามคุณค่าได้ทั้งหมด 9 ชนิด คือ⁵²

- 1) ของเล่นส่งเสริมด้านภาษา ของเล่นที่เกี่ยวกับการฟัง พูด อ่าน เขียน เช่น หนังสือภาพหนังสือนิทาน เป็นต้น
- 2) ของเล่นที่ส่งเสริมด้านคณิตศาสตร์ของเล่นที่ฝึกการจำแนกเปรียบเทียบและการจัดลำดับ เช่น โดมิโนจำนวนเปรียบเทียบ การจัดลำดับ เล่นโดมิโนจำนวนภาพ รูปทรงเรขาคณิต เป็นต้น
- 3) ของเล่นที่ส่งเสริมการสังเกตและเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบสี ขนาด รูปร่างเช่น เกมจับคู่สี เกมจับคู่ภาพ เป็นต้น

⁵¹ วัลติ เหล่าคงธรรม. (ม.ป.ป.). *ของเล่นสำหรับเด็กพิการ ของเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์. หน้า 296.

⁵² พูนสุข บุญยสวัสดิ์. (2535). *ของเล่นเด็ก, ในหนูน้อยน่ารัก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 104-109.

4) ของเล่นฝึกประสาทสัมผัสเป็นของเล่นที่ใช้ต่อ ดอก ร้อย บัก เข็บ ผูกเกี่ยว รูด เช่น กระดานค้อนดอก ร้อยเชือกตามรู เป็นต้น

5) ของเล่นพัฒนาการรับรู้ การเลียนแบบและจินตนาการ เช่น ตุ๊กตา ผลไม้จำลอง เป็นต้น

6) ของเล่นพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก-ใหญ่ ของเล่นที่เด็กได้กำบีบ เขย่า เคาะ ดึง ผลัก เลื่อน ลาก เช่น ลูกบอล ชิงช้า ไม้สั้น เป็นต้น

7) ของเล่นส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เป็นของเล่นที่เด็กได้ฝึกสร้างสิ่งต่าง ๆ เป็นโครงร่างต่าง ๆ เช่น ไม้บล็อก ดินน้ำมัน เป็นต้น

8) ของเล่นที่ส่งเสริมทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์ เป็นของเล่นที่เกี่ยวกับโครงสร้างกลไกของเล่น เช่น กังหัน หรือใบพัดหมุน รถไชลาน เป็นต้น

9) ของเล่นฝึกการแก้ปัญหา เป็นของเล่นที่ฝึกการแก้ปัญหาและกล้าแสดงออก คิดได้รวดเร็ว และคล่องแคล่ว เช่น ปริศนาคำทาย ปริศนาอักษรไขว้ เป็นต้น

จอห์น สัน คริสตี้ และยอร์กี้ (Johnson, Christie & Yawkey) ได้แบ่งประเภทของเล่นเป็น 4 ประเภทดังต่อไปนี้⁵³

1) วัสดุของเล่นเกี่ยวกับการสอนและให้ความรู้ (Instructional Materials) ส่วนใหญ่เป็นของเล่นสำเร็จรูปที่เน้นพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โดยการออกแบบให้สอนทักษะเฉพาะด้าน และก่อให้เกิดความคิดรวบยอดภายในตัวเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอ่าน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษาทางสังคม ซึ่งได้จากการเล่นของเล่นประเภทดังกล่าว สามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) ภาพต่อ (Puzzles) มักได้รับการออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการใช้ประสาทสัมผัสตาและมือร่วมกัน โดยการฝึกหาความสัมพันธ์ทางด้านรูปทรงและขนาด รวมทั้งฝึกการสร้างความคิดแบบองค์รวมจากชิ้นส่วนภาพต่อ โดยทั่วไปภาพต่อสำหรับเด็กเล็กควรใช้แบบกระดานโฟม ขนาดของชิ้นส่วนค่อนข้างใหญ่ ประมาณ 4-6 ชิ้น ส่วนภาพต่อสำหรับเด็กโตควรเป็นแบบภาพต่อ มีขนาดชิ้นส่วนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งช่วยส่งเสริมทักษะการใช้กล้ามเนื้อเล็ก และการพัฒนาความคิดรวบยอดขั้นสูงได้เป็นอย่างดี

⁵³ สุรนาท สร้อยจ. อ่างแก้วเชิงอรุณที่ 46. หน้า 42-43.

(2) ของเล่นประเภทเรียงลำดับ (Stacking Toys) ออกแบบมาเพื่อให้เด็กฝึกการลำดับเรียงเรียงสิ่งของโดยใช้ขนาดและสีเป็นหลักจากขนาดเล็กที่สุดไปสู่อันดับที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งของเล่นชนิดนี้จะช่วยสอนให้เด็กเกิดความคิดเกี่ยวกับการเรียงลำดับ และเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างมือและตาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

(3) ของเล่นประเภทเชือก (Stringing Toys) เป็นของเล่นที่ทำจากวัสดุหลากหลายแบบเช่น ไม้ พลาสติก และโลหะ โดยปกติชุดของเล่นเชือกจะประกอบด้วยเชือกที่ปราศจากความคม และชิ้นส่วนขนาดเล็กที่มีรูตรงกลางเพื่อให้เด็กร้อยเชือกเข้าไป การเล่นของเล่นชนิดดังกล่าวจะช่วยฝึกการทำงานประสานกันระหว่างตาและมือ ทั้งยังฝึกการเรียนรู้ทางด้านลำดับก่อนหลัง

(4) วัสดุการเล่นแบบซ้อนภาพ (Nesting Materials) ออกแบบมาเพื่อพัฒนาทักษะการเรียงลำดับตามกัน และเข้าใจความสัมพันธ์ของขนาดของเล่น เช่น การฝึกให้เด็กเลือกขนาดชิ้นส่วนที่เหมาะสมชิ้นหนึ่งใส่เข้าไปในชิ้นส่วนอีกชิ้นให้กลายเป็นชิ้นส่วนเดียวกันอย่างสมบูรณ์

(5) ชุดหมุดตอก (Pegboard Sets) เป็นของเล่นเกี่ยวกับการสอนที่ได้รับคามนิยมนมากที่สุด ซึ่งช่วยสอนให้เด็กเข้าใจในเรื่องรูปร่างของสิ่งของที่แตกต่างกัน เช่น รูปร่างที่เหลี่ยมกับรูปวงกลม

2) วัสดุของเล่นที่เป็นของจริง (Real Materials) เป็นวัสดุที่มีลักษณะเฉพาะ และไม่สามารถใช้เล่นได้ในโลกของผู้ใหญ่ วัสดุของเล่นเหล่านี้จะช่วยเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างดี เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนได้หลายรูปแบบ และทำให้เด็กเกิดแรงจูงใจในการอยากเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ที่ตนเองยึดเป็นต้นแบบ วัสดุของเล่นชนิดนี้ ได้แก่ ทราย โคลน น้ำ ดินเหนียว อาหาร เครื่องมือช่าง ไม้เสื่อผ้าแบบผู้ใหญ่⁵⁴

(1) ทราย น้ำ และ โคลน (Sand Water and Mud) ถือเป็นวัสดุของเล่นที่ไม่มีรูปแบบหรือรูปร่างที่แน่นอนอน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับภาชนะที่ใช้รองรับวัสดุ เช่น กรวย หลอด หรือแม่พิมพ์คุณสมบัติของวัสดุของเล่นชนิดนี้ นอกจากมีราคาไม่แพงแล้วยังสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นได้อย่างไม่จำกัด

⁵⁴ สุรนาท สร้อยจ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 46. หน้า 43.

(2) ดินเหนียว และแป้งโด (Clay and Play-Don) ดินเหนียวเป็นวัสดุของเล่นที่ได้จากธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับการเล่นส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดของเด็ก วัสดุของเล่นนี้สามารถม้วน ตัดแบ่ง ผสมกัน หรือใช้เล่นกับสิ่งของต่าง ๆ ได้ เช่น แม่พิมพ์คุกกี้ เป็นต้น นอกจากนี้ ดินเหนียวสังเคราะห์หรือแป้งโดก็สามารถใช้เล่นแทนดินเหนียวจากธรรมชาติได้ดี

(3) อาหาร (Food) เป็นวัสดุของเล่นทางธรรมชาติที่ไม่คำนึงสถานภาพเดิมเช่นกัน สามารถเปลี่ยนสถานะได้หลายอย่างไม่ว่าจะเป็นแบบคิบ ผัดทำอาหาร หรือแบบแช่แข็งเด็กปฐมวัยมีโอกาสดูได้รับประสบการณ์จากลักษณะของอาหารที่มีความแตกต่างกันจากการใช้ประสาทสัมผัสของตนเอง

(4) ไม้และเครื่องมือช่างไม้ (Wood and Woodworking Tools) วัสดุของเล่นไม้ส่วนใหญ่จะทำจากไม้แปรรูป ซึ่งของเล่นไม้ที่ดีจะต้องมีผิวเรียบ ไม่มีเหลี่ยมคม น้ำหนักเบา และบิดปรับรูปทรงได้ง่าย แต่เพื่อป้องกันอันตรายที่เด็กอาจได้รับจากการใช้เครื่องมือช่างไม้ ผู้ปกครองควรให้การดูแลอย่างใกล้ชิด

3) วัสดุของเล่นเกี่ยวกับการสร้าง (Construction Materials) เป็นของเล่นที่ออกแบบมาให้เด็กเล่นได้หลายวิธีด้วยกัน แต่จะมีความแตกต่างจากวัสดุของเล่นเกี่ยวกับการสอนและให้ความรู้ที่มีวิธีการเล่นเฉพาะแบบ ส่วนวัสดุเกี่ยวกับการสร้างจะมีรูปแบบการเล่นที่อิสระมากกว่า เช่น เลโก้ (Lego) สามารถปรับสร้างหรือรูปทรงแล้วสร้างอีกได้เป็นร้อยรูปแบบในขณะที่ภาพต่อ ซึ่งเป็นของเล่นเกี่ยวกับการสอนจะสมบูรณ์เป็นภาพไม่ได้ ถ้าไม่ต่อชิ้นส่วนชิ้นสุดท้ายลงไปในภาพ⁵⁵

(1) บล็อก (Blocks) สามารถมีรูปร่าง ขนาด สี และวัสดุที่ใช้ อาทิ ไม้พลาสติกที่แตกต่างกันได้มากมายหลายแบบ โดยปกติขนาดและรูปร่างของบล็อกควรได้มาตรฐานสัมพันธ์กัน วัสดุที่ใช้ต้องได้รับการขัด ลบเหลี่ยมคมต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยในการเล่นของเด็ก

(2) ชุดการสร้าง (Building Sets) เป็นชุดของเล่นที่ประกอบด้วยชิ้นส่วนจำนวนมากชิ้นส่วนเหล่านี้สามารถต่อเข้าด้วยกันและทำออกมาได้หลายวิธี เป็นของเล่นที่มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเด็กปฐมวัยเนื่องจากมีความยืดหยุ่นสูงในการเล่น และสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ได้มากมาย เช่น เลโก้ โดมิโน บล็อกเอ บี ซี เป็นต้น

⁵⁵ สุรนาท สร้อยจ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 46. หน้า 44-45.

4) ของเล่น (Toys) เป็นแบบจำลองของสิ่งของที่เด็กพบเห็นและสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมรอบตัว ของเล่นบางชนิดจำลองมาจากของจริงในชีวิตประจำวัน เช่น บ้าน รถยนต์ และสัตว์ต่าง ๆ บางชนิดสร้างจากสิ่งที่จินตนาการขึ้นมา เช่น ซูเปอร์ฮีโร่ (Superheroes) เด็กสามารถเล่นของเล่นชนิดนี้ได้ง่ายและเล่นได้ทุกแห่ง สามารถจำแนกกลุ่มของเล่นประเภทนี้ได้ 3 กลุ่มคือ⁵⁶

(1) ของเล่นที่เป็นเครื่องใช้ในบ้านเรือน (Housekeeping Toys) ของเล่นกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของคนและสิ่งของในครอบครัว เช่น ตุ๊กตา ชุดเครื่องครัวของเล่น โตะ เตอบ รถเข็นเด็กของเล่น

(2) ของเล่นที่เป็นยานพาหนะ (Transportation Toy) ประกอบด้วย รถไฟ รถเก๋ง รถบรรทุก และเรือของเล่นเป็นของเล่นที่เล่นได้ทั้งเด็กเล็กและเด็กโต

(3) ของเล่นที่เป็นรูปสัตว์หรือตัวการ์ตูน (Animate Toy) ของเล่นกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของสัตว์คน และสิ่งสมมติทุกประเภท โดยมากของเล่นชนิดนี้จะทำจากพลาสติก และเด็กนิยมเล่นของเล่นที่มาจากตัวละครในการ์ตูนทางภาพยนตร์โทรทัศน์อย่างมาก

สมชาย อภรณ์พราว ได้แบ่งชนิดของของเล่นออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่⁵⁷

1) ของเล่นทั่วไป (Ordinary Toys) ได้แก่ ของเล่นทั่วไปที่ทำด้วยพลาสติก ไม้ และโลหะ

2) ของเล่นทำเอง (Stuffed Toys) ได้แก่ พวกตุ๊กตายัดนุ่น และของเล่นประเภท ตกแต่ง ซึ่งทำจากผ้าฝ้าย ได้แก่ ของเล่นที่ทำด้วยกระดาษในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วาด เป็นต้น

3) เกม (Games) เช่น หมากรุก หมากระดาน สแครปเบิ้ล

4) ของเล่นสร้างสรรค์ (Creative Toys) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือของเล่น การศึกษา (Education Toys) คือของเล่นเพื่อการศึกษาและสร้างสรรค์ ความคิดให้เด็กเป็นของเล่นที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก และของเล่นช่วยสอน (Teaching Aid) คือของเล่นที่ใช้ช่วยในการสอน ในโรงเรียน เช่น ในโรงเรียนอนุบาล และสถานรับเลี้ยงเด็ก

กล่าวโดยสรุป ของเล่นมีหลายประเภทแต่ตัวอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กแต่ละคนและแต่ละช่วงวัย ของเล่นเป็นเครื่องมือที่จะนำเด็กไปสู่กระบวนการเล่น ซึ่งของเล่นสามารถแบ่ง

⁵⁶ สุรนาท สร้อยจู. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 46. หน้า 45.

⁵⁷ สมชาย อภรณ์พราว. (2533). *การออกแบบของเล่นไม้สำหรับเด็กวัย 3-5 ปี*. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 12-14.

ออกตามวัตถุประสงค์ของการเล่น ของเล่น ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงแต่จะต้องเป็นของเล่นที่ปลอดภัยเหมาะสมกับอายุเด็ก และสามารถกระตุ้นพัฒนาการเด็กในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เครื่องกีฬา เครื่องมือศิลปะ เกมต่าง ๆ หรือแม้แต่ทรายก็เป็นของเล่นของเด็กเช่นกัน

2.4.5 อันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากผลิตภัณฑ์ของเล่นสำหรับเด็ก

ผลิตภัณฑ์ของเล่นเด็กเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมพัฒนาการของเด็ก สามารถแบ่งได้ตามวัตถุประสงค์ของการเล่น เช่น ของเล่นเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อ หรือของเล่นเพื่อการพัฒนาด้านสมอง เป็นต้น โดยไม่จำเป็นต้องมีราคาแพง เพียงแต่ต้องมีความปลอดภัยเหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก และมีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการกระตุ้นพัฒนาการเด็กด้านต่าง ๆ ซึ่งของเล่นเด็กบางชนิดก็สามารถก่อให้เกิดอันตรายได้ โดยสามารถยกตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของเล่นเด็กที่อาจก่อให้เกิดอันตรายเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้⁵⁸

1) ผลิตภัณฑ์ของเล่นประเภทปืน เช่น ปืนอัดลม หรือปืนลูกดอก เป็นต้น อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ดวงตา หากแรงกระสุนกระแทกที่ลูกตาทำให้เกิดเลือดออกในช่องลูกตา ซึ่งต้องรับการรักษาและหยุดเคลื่อนไหวในระยะแรก บางรายอาจทำให้เกิดต่อกระจกตามมาด้วย หรืออาจต้องเสียดวงตาไป ดังนั้น ในประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีการออกมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของเล่นที่เป็นลักษณะปืนที่ใช้ยิงโดยการกำหนดความแรงไว้ไม่ให้เกินมาตรฐานความปลอดภัยที่จะเป็นของเล่นได้

2) ผลิตภัณฑ์ของเล่นประเภทมีลูกล้อ เช่น รถหัดเดินสำหรับเด็กทารก จักรยานสามล้อ จักรยานมีล้อทรงตัว และรถเข็นสองล้อเมื่อโตขึ้นอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น รองเท้าลูกล้อ โรลเลอร์สเกต อินไลน์สเกต สเกตบอร์ด และสกูตเตอร์โรลเลอร์เบลค เป็นต้น หากมีการใช้ความเร็วสูงเกินไปอาจทำให้เกิดความเสียหายที่จะชนกับสิ่งกีดขวางหรือการตกจากที่สูงหรือการถูกลูกยานพาหนะชน ส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บที่ศีรษะและสมองซึ่งเป็นสาเหตุนำไปสู่การบาดเจ็บ พิการ และเสียชีวิต

3) ผลิตภัณฑ์ของเล่นประเภทที่ทำให้ขาดอากาศหายใจ ผลิตภัณฑ์ของเล่นนี้ส่วนมากเป็นชิ้นเล็กหรือส่วนประกอบที่มีชิ้นส่วนเล็กกว่า 3.2*6 เซนติเมตร จะมีโอกาสทำให้สำลักและอุดตันทางเดินหายใจได้ โดยเฉพาะเด็กที่อายุน้อยกว่า 3 ขวบ ซึ่งผู้ปกครองมักซื้อตุ๊กตาพลาสติกตัวเล็ก ๆ ให้ โดยเด็กเล็กมักเอาเข้าปากเคี้ยว ๆ อม ๆ และเป็นสาเหตุให้ติดคอ ติดหลอดลม และเป็น

⁵⁸ ชิตพล หงสาธา. (2553). *ปัญหากฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค: ศึกษากรณีความรับผิดชอบของผู้ประกอบการธุรกิจที่มีต่อผู้บริโภคในผลิตภัณฑ์ของเล่นเด็ก*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 19-22.

สาเหตุให้ขาดอากาศหายใจและเสียชีวิตได้ ในส่วนของเด็กทารกเมื่ออายุได้ประมาณ 4 เดือน ก็จะเรียนรู้ถึงแวกล้อมโดยใช้ปากเป็นหลัก ดังนั้น ของเล่นที่มีความกว้างน้อยกว่า 3.71 เซนติเมตร จึงไม่ควรให้เด็กเล่น เพราะเด็กอาจหยิบเอาเข้าปากแล้วเกิดสำลัก จนทำให้เกิดการติดคอและอุดตันทางเดินหายใจส่งผลให้สมองขาดออกซิเจนอย่างกะทันหัน ซึ่งหากเกิน 4-5 นาที จะทำให้เกิดภาวะสมองตายและไม่มีทางรักษาให้หายเป็นปกติได้⁵⁹

4) ผลลิตกัณฑ์ของเล่นประเภทที่มีเสียงดัง ผลลิตกัณฑ์ของเล่นที่มีเสียงเวลากดหรือบีบ อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อช่องหูของเด็กได้ เนื่องจากช่องหูของเด็กยังมีขนาดเล็กและกำลังเจริญเติบโต โดยเฉพาะในเด็กเล็กอายุน้อยกว่า 5 ขวบ ยิ่งมีความเสี่ยงสูง เพราะจะทำให้เสียงที่ผ่านเข้ามาสามารถเพิ่มขนาดได้สูงขึ้นถึงอีก 30 เดซิเบล โดยเสียงที่ระดับ 58 เดซิเบล มีอันตรายเมื่อได้ยินติดต่อกันนานเกินกว่า 8 ชั่วโมง เสียงที่ระดับ 100 เดซิเบล หากได้ยินนานเกินกว่า 15 นาทีโดยไม่มีสิ่งป้องกันจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อโสตประสาทได้สำหรับเสียงที่ดังเกินกว่า 130 เดซิเบลจะทำให้เกิดความเสียหายต่อโสตประสาทในเวลาเพียง 2 นาที

5) ผลลิตกัณฑ์ของเล่นประเภทที่มีสารอันตราย สารโลหะหนัก เช่น สารตะกั่ว สารพาทาเลต มักถูกใช้เป็นส่วนประกอบของสี สารเคลือบเงา และใช้เป็นวัสดุที่ผลิตของเล่น โดยสารดังกล่าวส่งผลต่อพัฒนาการด้านสมอง IQ มีพิษต่อผิวหนัง ทำลายระบบประสาท และกล้ามเนื้อ ซึ่งหากเด็กนำมือไปหยิบ จับ และนำเข้าปาก ก็จะทำให้สารตะกั่วหรือสารมีพิษอื่น ๆ สะสมในร่างกายโดยที่เด็กไม่รู้ตัวและอาจเกิดการชักและเสียชีวิตได้ในที่สุด⁶⁰

6) ผลลิตกัณฑ์ของเล่นประเภทที่สามารถระเบิดได้ ผลลิตกัณฑ์ของเล่นที่ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเป็นส่วนประกอบ เมื่อใช้เป็นเวลานาน อาจเกิดความร้อน จนเครื่องช็อต ไหม้ หรือระเบิดได้ เช่น รถบังคับ เครื่องบินบังคับ เป็นต้น

7) ผลลิตกัณฑ์ของเล่นประเภทมีสายยาวกว่า 22 เซนติเมตร หรือของเล่นที่มีรู ผลลิตกัณฑ์ของเล่นที่มีลักษณะเป็นสายยาวสามารถก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กได้ เช่น สายโทรศัพท์ กีตาร์ รถลาก เป็นต้น เนื่องจากเด็กอาจเอามาขดเป็นวงทำให้รัดคอ จนทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตได้

⁵⁹ อติศักดิ์ ผลิตผลการพิมพ์. (2556). *หลากหลายอันตรายจากของเล่นเด็กที่ควรระวัง*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaihealth.or.th/Content/7216> [2565, มิถุนายน 29].

⁶⁰ สิริกร แก้วภูไทย. (2558). *“ของเล่นเด็ก” อันตรายที่ไม่ควรมองข้ามสำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.hiso.or.th/hiso/tonkit/tonkits_38.php [2565, มิถุนายน 29].

หรือของเล่นที่มีช่องรูก็มักทำให้นิ้วติด มือติด หัวติดได้ เช่น ของเล่นชุดปราสาท คฤหาสน์ ชุดครัว เป็นต้น⁶¹

2.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

ในอดีตสภาพของสินค้าและบริการยังไม่มีควมสลับซับซ้อนมากนัก เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของโลกยังอยู่ในลักษณะจำกัดเฉพาะในวงแคบๆ ในท้องถิ่นหรือในเมืองหนึ่งเท่านั้น ระบบการค้าขายยังเป็นลักษณะแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ขั้นตอนในการผลิตสินค้าและการให้บริการเป็นแบบง่าย ๆ จึงยังไม่มีควมจำเป็นที่รัฐต้องจัดหาเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายเป็นพิเศษเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยและเป็นธรรม ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของแนวคิดในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยตั้งอยู่บนควมมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตได้เท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคตามหลักประชาธิปไตยนั้น ทำให้เกิดการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการเท่ากัน รัฐจะไม่เข้าแทรกแซงเสรีภาพในการตกลงของเอกชน หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยการค้าหลักหนึ่งจึงเกิดขึ้น โดยเรียกว่าหลักผู้ซื้อต้องระวัง หมายถึง ผู้ขายอาจไม่ต้องรับผิดชอบในบางกรณี ถ้าผู้ซื้อได้ล่วงรู้ควมชำรุดบกพร่องหรือควรระวัง หากใช้ควมระมัดระวังบ้างตามสมควร⁶²

ในปัจจุบันสภาพของสินค้าและบริการรวมถึงระบบเศรษฐกิจเกิดความเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเป็นอย่างมาก เนื่องจากโลกเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ทำให้กระบวนการผลิตมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยใช้วัตถุดิบและมีกระบวนการที่ทันสมัยเกินกว่าความรู้ของผู้ใช้หรือผู้บริโภคจะตามได้ทัน และจากระบบการค้าขายที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้ผลิตจำเป็นต้องหาวิธีการในการที่จะลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้ผลกำไรเพิ่มขึ้นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประกอบกับการขยายตัวทางการค้าขยายตัวออกไปจากแต่เดิมที่ค้าขายกันในท้องถิ่นหรือในเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไปสู่ระดับระหว่างประเทศ ทำให้ต้องมีการขยายกำลังการผลิตส่งผลให้ความละเอียดรอบคอบ และคุณภาพของสินค้าหรือบริการลดต่ำลง เกิดการแพร่กระจายและมีความหลากหลาย

⁶¹ ศูนย์วิจัยเพื่อสร้างเสริมความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี. (2558). *ของเล่นสุดเสี่ยง 9 ประเภท*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.csip.org/csip/autopage/show_page.php?h=119&s_id=46&d_id=46 [2565, มิถุนายน 29].

⁶² ธนส ปติภัทรพรกุล. (2558). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคจากบรรจภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่เกินจริง*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 19.

ของประเภทสินค้ามากขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังนั้น หลักที่เคยถือว่าผู้ซื้อจะต้องระวังจึงขาดความยุติธรรม เนื่องจากผู้ซื้อในฐานะผู้บริโภคไม่อาจปรับตัวให้ทันกับความเจริญทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ และการใช้ความระมัดระวังในระดับธรรมดาไม่อาจช่วยให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับเงินที่เสียไป อีกทั้งยังอาจทำให้เกิดอันตรายจากการบริโภคสินค้าที่ซื้อมาได้โดยคาดไม่ถึงด้วย ทำให้ประเทศต่าง ๆ หันมาพิจารณาถึงสิทธิของผู้บริโภคในอันที่จะได้รับความคุ้มครองและดูแลรักษาผลประโยชน์เป็นการเฉพาะนอกเหนือจากสิทธิที่จะได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายตามสัญญาหรือสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีละเมิดตามกฎหมายเดิม⁶³ โดยมีทฤษฎีกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองผู้บริโภค ดังนี้

2.5.1 ทฤษฎีความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตจำนง (Autonomy of Will)

การแสดงเจตจำนงนำไปสู่การเกิดสัญญา เมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายแสดงเจตจำนงที่จะผูกพันเข้าทำสัญญากัน สัญญาเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่สัญญาสองฝ่าย ทั้งนี้ ต่างฝ่ายต่างกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งกันและกัน เนื่องจากหลักเจตจำนงเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่โดยคู่สัญญาเจตจำนงเป็นกลไกสำคัญในขั้นตอนของการเจรจาตกลงทำสัญญา ตลอดจนการกำหนดเนื้อหาข้อตกลงสัญญานั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่จะให้สัญญาเกิดขึ้น ซึ่งต้องมีการแสดงเจตจำนงออกมาให้ปรากฏภายนอกว่ามีความต้องการเช่นไร ไม่ว่าจะด้วยท่าทาง วาจา หรือเป็นลายลักษณ์อักษร เจตจำนงจะต้องประกอบด้วย ความยินยอมสมัครใจที่บุคคลแสดงออกมา จะต้องไม่มีความผิดพลาดหรือบกพร่องของเจตจำนง การแสดงเจตจำนงนั้นบุคคลผู้แสดงเจตจำนงจะต้องมีเสรีภาพในการแสดงเจตจำนงด้วย⁶⁴

ทฤษฎีความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตจำนง (Autonomy of Will) นั้น คือหลักที่ให้ความเป็นอิสระของบุคคลจะทำการแสดงเจตจำนงอย่างไรเพื่อจะผูกมัดตนเองให้ได้ตามต้องการ ซึ่งเจตจำนงเปรียบเสมือนเป็นตัวก่อให้เกิดสิทธิหรือกำหนดขอบเขตในทางกฎหมายของตนเอง พร้อมทั้งเชื่อได้ว่าเจตจำนงของแต่ละบุคคลมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวของมันเอง เป็นหลักการพื้นฐานของเสรีภาพของมนุษย์ผลมาจากการที่ต้องรับรู้สิทธิส่วนบุคคลและต้องรับรองเสรีภาพส่วนบุคคลที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติและต้องไม่ทำลายสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล เสรีภาพของบุคคลจะถูกจำกัดลงด้วยความสมัครใจของบุคคลเอง โดยจะไม่ผูกพันในหน้าที่ตนไม่ตกลงยินยอมด้วย การที่บุคคลผูกมัด

⁶³ ธนส ปดิภัทรพรกุล, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 62, หน้า 20-22.

⁶⁴ คาราวร ธีระวัฒน์, (2542). *กฎหมายสัญญา: สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 10.

ตัวเองด้วยสัญญาที่ทำขึ้นนั้นเป็นหลักที่อาศัยความมีนิติสัมพันธ์ทางนี้ว่าอยู่บนรากฐานของเจตนาของบุคคล โดยเจตนาเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นมาตรการของสิทธิ โดยการแสดงเจตนาเป็นการกระทำที่บุคคลแต่ละคนประสงค์จะก่อให้เกิดผลทางกฎหมายบางประการ และได้มีการแสดงออกซึ่งความประสงค์นั้น เจตนาเป็นตัวก่อให้เกิดสัญญาและกำหนดเนื้อหาและผลของสัญญา⁶⁵

การยึดถือหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตจำนงนั้น เมื่อคู่กรณีได้แสดงเจตนาในการทำนิติกรรมหรือเจตนาในการบริโภคสินค้าแล้วนั้นคู่กรณีจะต้องผูกพันและต้องปฏิบัติตามข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด แม้ว่าผลของสัญญานั้นจะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่งก็ตาม

2.5.2 ทฤษฎีเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract)

หลักเสรีภาพในการทำสัญญา หมายถึง การที่บุคคลทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ การเริ่มต้น และการดำเนินต่อไปหรือระงับกระบวนการในการก่อให้เกิดสัญญาได้ตามความต้องการของตนและภายหลังจากที่สัญญาเกิดขึ้นแล้วจะไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐ ตามทฤษฎีปัจเจกชนนิยมที่ว่ารัฐได้รับรองเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งมนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติ บุคคลทุกคนจึงมีเสรีภาพ เว้นแต่ในบางเรื่องที่เป็นกรณีอันสมควรจึงจะมีข้อจำกัดเสรีภาพได้ ดังนั้น เมื่อสัญญาเกิดขึ้นแล้วรัฐจะเข้าไปแทรกแซงเพื่อให้สิ่งที่คู่สัญญาได้ตกลงกันไว้เปลี่ยนแปลงไปเป็นประการอื่นไม่ได้ แต่การจะให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้นั้นจำเป็นที่จะต้องปฏิเสธหลักเสรีภาพในการทำสัญญานี้ เนื่องจากหลักเสรีภาพในการทำสัญญาเหมาะกับการนำไปใช้ในกรณีที่คู่สัญญามีความเท่าเทียมกันในอำนาจต่อรองและมีระบบการค้าที่แข่งขันกันค่อนข้างสมบูรณ์ อีกทั้งการคุ้มครองผู้บริโภคไม่ได้คุ้มครองแต่เฉพาะคู่สัญญาเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่สัญญากับผู้ประกอบการด้วย ดังนั้น หากจะยึดหลักทฤษฎีความรับผิดชอบคู่กรณีในสัญญาจะทำให้ผู้บริโภคที่มีความสัมพันธ์ตามสัญญาเท่านั้นมีสิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยา⁶⁶

เสรีภาพในการทำสัญญามีอยู่ 2 ความหมายแรก คือเสรีภาพที่จะเข้ามาตกลงทำสัญญา ส่วนความหมายที่สอง หมายถึง เสรีภาพที่จะไม่ถูกแทรกแซงเมื่อสัญญาเกิดแล้ว สำหรับเสรีภาพที่จะเข้ามาตกลงทำสัญญานั้น หมายถึง เสรีภาพในการเริ่มต้นดำเนินต่อไป หรือระงับกระบวนการใน

⁶⁵ กฤตพร เจริญกุล. (2559). *ปัญหาการตีความและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ค้าประกัน: ศึกษากรณีการใช้สินเชื้เช่าซื้อรถยนต์ของธนาคารพาณิชย์*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 78.

⁶⁶ สุขุม ศุภนิคย์. *อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 4*. หน้า 10-11.

การก่อให้เกิดสัญญา ซึ่งในความหมายนี้อาจพิจารณาได้ 2 ด้าน คือด้านการกระทำ (Positive Sense) หมายถึง การเริ่มต้นดำเนินต่อไปและการตกลงเข้าทำสัญญา และด้านไม่กระทำ (Negative Sense) หมายถึง การไม่เข้าทำสัญญาหรือการระงับกระบวนการในการเจรจาด้วยการถอนคำเสนอหรือการยกเลิกการเจรจา เป็นต้น สำหรับการไม่เข้าทำสัญญาของผู้รับคำเสนอดี หรือการยกเลิกหรือระงับการเจรจาของคู่สัญญาก็ดีมักไม่มีปัญหา เพราะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการใช้เสรีภาพดังกล่าว แต่ในส่วนที่ผู้เสนอเปลี่ยนใจ ไม่เข้าทำสัญญาด้วยการถอนคำเสนอนั้นอาจมีปัญหามิใช่ในขอบข่ายของบางประเทศก็ได้ว่าผู้ทำคำเสนออาจไม่มีเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้ เสรีภาพในการทำสัญญาถือเป็นเพียงนโยบายทางกฎหมาย (Legal Policy) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของบุคคลที่จะเป็นหลักที่ให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์แก่คู่สัญญาในอันที่จะกำหนดชนิดแบบ และเนื้อหาของกิจการประสงค์ที่จะตกลงกันและจำกัดขอบเขตของรัฐในการเข้าแทรกแซง การเข้าทำสัญญาของคู่กรณีให้อยู่ในวงจำกัด⁶⁷

หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาเป็นหลักเกณฑ์ซึ่งนานาประเทศยอมรับและบัญญัติไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับสัญญา กล่าวคือ สำหรับบุคคลที่มีอายุและความเข้าใจตามควรจะมีเสรีภาพเต็มๆ ในการทำสัญญา และเมื่อได้กระทำลงโดยอิสระและด้วยความสมัครใจ หากข้อตกลงนั้นไม่ขัดกับหลักเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Public Policy) สัญญานั้นย่อมมีผลใช้บังคับได้ ทฤษฎีที่ว่าด้วยเสรีภาพในการทำสัญญาจึงถือว่าตัวที่ก่อให้เกิดหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับสัญญาก็คือความสมัครใจ หรือ “เจตนา” หลักเสรีภาพในการทำสัญญาชี้คือหลักการนี้ที่ยุติธรรม เพราะว่าคู่สัญญาที่มีเสรีภาพอิสระที่จะทำสัญญาหรือไม่ก็ได้ หากเห็นว่าไม่ได้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากอีกฝ่ายหนึ่ง แต่หากพิจารณาแล้วเห็นว่าถูกเอารัดเอาเปรียบจากอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่จำเป็นต้องยอมรับหนี้หนี้ โดยไม่เข้าทำสัญญาด้วย และเมื่อใดที่คู่สัญญาได้ตกลงทำสัญญากันแล้วจะมาอ้างภายหลังว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมไม่ได้ เนื่องจากไม่มีใครบังคับในขณะที่ทำสัญญาเพราะสัญญาเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่งซึ่งผู้กระทำจะต้องกระทำด้วยความสมัครใจมุ่งตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ หรือเรียกได้ว่าสัญญาทำให้เกิดหนี้เห็นว่าจะเกิดสัญญาได้ต้องมีความสมัครใจของคู่สัญญาที่ต้องการจะผูกพันด้วยกัน ซึ่งก็เป็นหลักในเรื่องของความอิสระในการแสดงเจตนานั้นเอง⁶⁸

การชี้คือหลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญานั้น ในสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าบุคคลไม่มีความเสมอภาคกัน บุคคลไม่มีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่า

⁶⁷ จำปี โสคติพันธุ์. (2548). *เรื่องความรับผิดชอบสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 15-16.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

จะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่อยู่ในฐานะของผู้บริโภคย่อมไม่อยู่ในฐานะที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกับผู้ประกอบธุรกิจ ไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาและป้องกันมิให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบในการทำสัญญากับผู้ประกอบธุรกิจจึงจำเป็นต้องมีการบัญญัติกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคขึ้น

2.5.3 ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability)

ทฤษฎีนี้มีหลักให้ผู้กระทำต้องรับผิดแม้ไม่ได้ตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อ แต่มีข้อยกเว้นความรับผิดของผู้กระทำที่สามารถนำสืบหักล้างเพื่อหลุดพ้นความผิดได้ในบางกรณีหลักการที่สำคัญ คือ โจทก์ผู้เสียหายไม่ต้องนำสืบถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย แต่โจทก์มีหน้าที่นำสืบว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นจากการใช้สินค้าหรือบริการของจำเลย ซึ่งความเสียหายดังกล่าวจะต้องเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของโจทก์ โดยจำเลยต้องนำมาสืบให้ได้ว่าตนไม่ต้องรับผิด เพราะความเสียหายดังกล่าวเกิดจากสาเหตุอื่น อันมิใช่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของตน โดยหลัก Strict Liability มีความยืดหยุ่นและได้รับการยกเว้นความรับผิดให้แก่ผู้ต้องรับผิดได้ในบางกรณี ทำให้หลักการดังกล่าวได้รับความนิยมนำไปบัญญัติในกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค เนื่องจากการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค นั้นมุ่งเน้นให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น และให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยความเสียหายโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด⁶⁹

2.5.4 ทฤษฎีความรับผิดในทางละเมิด

หลักความรับผิดในทางละเมิด มีทฤษฎีความรับผิดที่เป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปอยู่ 2 หลัก คือ หลักมีความรับผิดเมื่อมีความผิด และหลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) หมายถึง การที่ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับผิดแม้ว่าจะไม่ได้ตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม โดยหลักความรับผิดเด็ดขาดได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในกรณีที่ความเสียหายเกิดจากผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนในการผลิต ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายพิสูจน์ได้ยากว่าเหตุแห่งความเสียหายนั้นเป็นความผิดพลาดของผู้ใด ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจที่จะต้องมีการระมัดระวังในการพิสูจน์เพื่อให้ตนพ้นผิด⁷⁰

สำหรับแนวคิดหลักในการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคมี 2 แนวคิด กล่าวคือ แนวคิดแรกเห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของการค้าที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Trade Practices) จึงถือว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่กำกับการแข่งขันทางการค้า เช่น เครือรัฐ

⁶⁹ ศิริรินทร์ เกศตระกูล. (2553). *ปัญหากฎหมายทางกฎหมายเกี่ยวกับการเรียกคืนรถยนต์ใหม่ที่ยังรถบกพร่องเนื่องจากการผลิต*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า 12.

⁷⁰ สุขุม ศุภนิคย์. *อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 4*. หน้า 12.

ออสเตรเลีย เป็นต้น แต่อีกแนวคิดหนึ่งเห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคต้องใช้มาตรการเฉพาะ จึงแยกออกมาเป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งต่างหาก เช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศไทย เป็นต้น แต่ไม่ว่ากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดใด การให้ความคุ้มครองผู้บริโภคของทุกประเทศจะมีลักษณะสำคัญร่วมกัน 2 ประการ คือ⁷¹

1) การผลักระการพิสูจน์ (Onus of Proof) ในเรื่องทางเทคนิคให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ขายสินค้า โดยผู้บริโภคมีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่าตนได้รับความเสียหายจากสินค้าที่ซื้อมาบริโภคหรือที่ไม่ปลอดภัยอย่างไรเท่านั้น

2) การให้รัฐมีอำนาจดำเนินคดีแทนผู้บริโภค

ส่วนมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภคแบ่งออกได้ 2 มาตรการ ดังนี้⁷²

1) มาตรการก่อนที่สินค้าจะเข้าสู่ตลาด (Pre-market Control Measure) นั้น ได้แก่ การกำหนดมาตรฐานจริยธรรม (Code of Conduct) ของผู้ประกอบการ และการกำหนดมาตรฐาน (Standard) ของกระบวนการผลิตและมาตรฐานของสินค้าที่จะผลิตขึ้น ซึ่งบังคับให้ผู้ผลิตจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานที่กำหนดเท่านั้น

เทคนิคในการกำหนดมาตรฐานสินค้านั้นแบ่งออกได้เป็น 2 เทคนิค ได้แก่

ประการที่หนึ่ง การกำหนดมาตรฐานสินค้าตามประเภทของสินค้า และ

ประการที่สอง การกำหนดมาตรฐานสินค้ากลาง (General Standard)

สำหรับการกำหนดมาตรฐานสินค้าตามประเภทของสินค้าจะทำให้รัฐหรือหน่วยงานกำหนดมาตรฐานเอกชนต้องทำงานตลอดเวลาเนื่องจากสินค้านั้นมีจำนวนมาก และเป็น การดำเนินงานในลักษณะกำหนดมาตรฐานหลังจากที่มีการผลิตสินค้านั้นขึ้นแล้ว แต่การกำหนดมาตรฐานสินค้ากลางจะลดภาระดังกล่าวได้มาก ทั้งยังกระตุ้นให้ผู้ผลิตพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าไปในตัว

2) มาตรการหลังจากที่สินค้าเข้าสู่ตลาด (Post-market Control Measure) นั้นแยก เป็นการควบคุมระบบการจัดจำหน่าย (Supply Chain) การตรวจสอบคุณภาพของสินค้า (Product Quality Control) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าอย่างถูกต้องและพอเพียง (Product Information Labeling) การควบคุมการโฆษณา การคุ้มครองอิสระในการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภค การ

⁷¹ สิริินทร์ เกศตระกูล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 69. หน้า 15.

⁷² สิริินทร์ เกศตระกูล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 69. หน้า 32-33.

เรียกค่าเสียหายอันเกิดจากความชำรุดบกพร่องของสินค้า (Compensation) และการเรียกคืนสินค้าที่ไม่ปลอดภัยคืนจากผู้บริโภค (Product Recall Measure)⁷³

โดยหลักความรับผิดในทางละเมิดนั้นมีทฤษฎีความรับผิดที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอยู่ 2 หลัก คือมีความรับผิดเมื่อมีความผิดคือจงใจหรือประมาทเลินเล่อกับหลักความรับผิดโดยกฎหมาย สันนิษฐานว่ามีความผิดแม้มิได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ ซึ่งบางกรณีก็เป็นการสันนิษฐานเด็ดขาด ไม่มีข้อยกเว้นในการนำสืบหักล้าง (Absolute Liability) บางกรณีก็มีข้อยกเว้นให้มีการนำสืบหักล้าง บทสันนิษฐานที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ หรือที่เรียกว่า ความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) หลักความรับผิดเด็ดขาดได้รับการยอมรับมากขึ้นเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ความเสียหายเกิดจากผลิตภัณฑ์ซึ่งมีความสลับซับซ้อนในการผลิต ผู้ใช้ซึ่งได้รับความเสียหายไม่อาจพิสูจน์ถึงเหตุแห่งความเสียหายได้ว่าเป็นความผิดพลาดของผู้ใด⁷⁴

เหตุผลของการนำเอาทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดในทางละเมิดมาปรับใช้กับคดีที่ฟ้องให้ชดเชยความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคก็เพราะว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการบริโภคนั้นเป็นเรื่องที่ยากจะพิสูจน์ได้ว่าเกิดขึ้นจากความผิดของผู้ใด เพราะกระบวนการในการบริโภคนั้นประกอบด้วย ผู้ผลิต ผู้ขายส่ง ผู้ขายปลีก ผู้บริโภคเป็นกระบวนการที่ยากแก่การพิสูจน์ว่าความบกพร่องเกิดขึ้นในขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ใดในกระบวนการ และความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้บริโภคที่อยู่ในตอนท้ายของกระบวนการซึ่งบริโภคผลิตภัณฑ์นั้น มีสาเหตุมาจากความบกพร่องในช่วงเวลาใด ในกรณีการผลิตที่มีเทคนิคเฉพาะที่ยากและสลับซับซ้อน การพิสูจน์ว่ามีความบกพร่องในการผลิตยังไม่อยู่ในวิสัยที่ผู้บริโภครจะพิสูจน์ได้ง่ายว่าผู้ผลิตสินค้ากระทำโดยประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้มีความชำรุดบกพร่องในผลิตภัณฑ์ การกำหนดให้ผู้ผลิตหรือผู้ขายต้องรับผิดโดยปราศจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อจึงเป็นการเหมาะสม ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขว่า ผู้ผลิตหรือผู้ที่กฎหมายกำหนดให้ต้องรับผิดนี้อาจพิสูจน์โดยอาศัยข้ออ้างบางประการเพื่อให้พ้นความรับผิดได้⁷⁵

⁷³ ศิริินทร์ เกศตระกูล, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 69, หน้า 35.

⁷⁴ สกฤษณ์ ตรีสมพงษ์, (2563), *แนวทางการพัฒนากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเกี่ยวกับเนื้อหาดิจิทัล*, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 26.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

2.6 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

สำหรับมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนั้น จะต้องอธิบายถึงลักษณะของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภค ดังต่อไปนี้

2.6.1 ลักษณะของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

ลักษณะสำคัญของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเป็นกฎหมายที่กำหนดความเกี่ยวพันระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการบริโภคสินค้าหรือการรับบริการของผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งความเกี่ยวพันในที่นี้หมายถึงความเกี่ยวพันกันในทางสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบกันเกี่ยวกับการบริโภคสินค้าหรือการรับบริการ ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษ (Jus Speciale) ที่มีผลบังคับเหนือกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นหลักทั่วไปทั้งยังเป็นกฎหมายเศรษฐกิจ (Economic Law) ที่เป็นหลักกฎหมายบังคับ (Jus Cogen) คือเป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จะตกลงกันให้แตกต่างเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เนื่องจากมุ่งคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้บริโภคเป็นส่วนรวมด้วยลักษณะของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นกฎหมายสหสาขา การจำแนกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคย่อยลงไปอีกจึงอาจจำแนกได้เป็นกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเชิงสารบัญญัติและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเชิงวิธีบัญญัติ ถึงแม้ว่ากฎหมายฉบับหนึ่ง ๆ นั้น อาจจะประกอบไปด้วยบทกฎหมายเชิงสารบัญญัติและวิธีบัญญัติปะปนกันก็ตาม⁷⁶

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคนี้ คือความเป็นพลวัตของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเป็นกฎหมายที่ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ต้องปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสัญญา เนื่องจากสัญญาผู้บริโภคมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีระหว่างคู่สัญญา⁷⁷

⁷⁶ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 26.

⁷⁷ นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 26.

2.6.2 มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค

สำหรับมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ มาตรการเชิงป้องกันความเสียหาย หรือมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคก่อนทำสัญญา และมาตรการเชิงเยียวยาแก้ไขความเสียหาย หรือมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคหลังทำสัญญา ดังนี้⁷⁸

2.6.2.1 มาตรการเชิงป้องกันความเสียหาย (Preventive Measures) เป็นมาตรการที่ใช้ในขั้นตอนก่อนที่สัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคจะเกิดขึ้นหรือก่อนที่ความเสียหายจะเกิดขึ้นแก่ผู้บริโภค มักปรากฏอยู่ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเชิงสารบัญญัติ เช่น มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคด้านการโฆษณา ด้านฉลาก และด้านสัญญาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 โดยการป้องกันไม่ให้มีการโฆษณาโดยใช้ข้อความที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค หรืออาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมเป็นส่วนรวม หรือควบคุมฉลากให้มีข้อความตามที่กฎหมายกำหนด สำหรับสินค้าที่ควบคุมฉลาก หรือควบคุมให้ใช้ข้อสัญญาที่จะไม่ทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบ ห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค สำหรับธุรกิจควบคุมสัญญา ทั้งนี้โดยอาศัยคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เป็นผู้ควบคุมดูแลจะสังเกตได้ว่ามาตรการดังกล่าวนี้เป็นไปตามหลักการให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภค ทั้งก่อนและขณะทำสัญญานั้นเอง เพื่อให้ผู้บริโภคไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อนเข้าทำสัญญากับผู้ประกอบการธุรกิจ รวมถึงขยายเวลาไตร่ตรองหลังทำสัญญาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งก็คือกรณีสัญญาที่ผู้บริโภคสามารถใช้สิทธิเลิกสัญญาได้อย่างอิสระหลังทำสัญญา เช่น สัญญาตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545⁷⁹

2.6.2.2 มาตรการเชิงเยียวยาแก้ไขความเสียหาย (Remedial or Corrective Measures) เป็นมาตรการที่ใช้ในขั้นตอนที่สัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคเกิดขึ้นแล้ว แต่กฎหมายต้องเยียวยาที่ผู้บริโภคได้รับจากผู้ประกอบการธุรกิจ มักปรากฏอยู่ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเชิงวิธีสบัญญัติ เป็นขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลเมื่อผู้บริโภคได้รับความเสียหายจากผู้ประกอบการธุรกิจและต้องการใช้สิทธิดำเนินคดีทางศาล และรวมถึงมาตรการทางกฎหมายใด ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริโภคในการดำเนินคดีด้วย เช่น การเข้าดำเนินคดีแทนผู้บริโภคของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือสมาคมและมูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภค หรือต่อต้านการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมทางการค้าที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 การวินิจฉัยว่าข้อ

⁷⁸ สกฤตพงษ์ ตรีสมพงษ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 74. หน้า 27-28.

⁷⁹ สกฤตพงษ์ ตรีสมพงษ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 74. หน้า 29.

สัญญาใดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและจะมีผลใช้บังคับได้เพียงใดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540⁸⁰

กล่าวโดยสรุป มาตรการหรือกลไกการคุ้มครองผู้บริโภคนั้นมีอยู่สามประการหลัก ๆ ด้วยกัน ได้แก่ การรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค เช่น การรับรองสิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารอันนำไปสู่การคุ้มครองผู้บริโภคด้านการโฆษณาและฉลากซึ่งเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคเชิงป้องกัน และการตรากฎหมายกำหนดหน้าที่แก่ผู้ประกอบการธุรกิจ อีกทั้งการจัดตั้งองค์กรของรัฐเพื่อกำกับดูแลการคุ้มครองผู้บริโภค เช่น คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค คณะกรรมการกลางว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ⁸¹

⁸⁰ สกฤตพงษ์ ศรีสมพงษ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 74. หน้า 29-30.

⁸¹ สกฤตพงษ์ ศรีสมพงษ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 74. หน้า 30.